

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет економіки та управління
Кафедра національної економіки та публічного управління**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА
ПРОГРАМА**

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Публічне управління
та адміністрування
28 Публічне управління
та адміністрування
281 Публічне управління
та адміністрування

Форма навчання: **очна (денна)**

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**на тему «Формування та реалізація державної політики щодо внутрішньо
переміщених осіб»**

здобувачки **Скребець Діани Олександрівни**

Науковий керівник: ***д.е.н, проф. Тищенко Олександр Петрович***

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: ***д.держ.упр., проф. Карпенко О.В.***

Київ 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет економіки та управління
Кафедра національної економіки та публічного управління**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА
ПРОГРАМА**

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Публічне управління
та адміністрування
28 Публічне управління
та адміністрування
281 Публічне управління
та адміністрування

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

Н.В. Федірко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

О.В. Карпенко

_____ 2024 р.

_____ 2024 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ
здобувачу вищої освіти Скребець Діані Олександрівні

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему «Формування та реалізація державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «26» лютого 2024 р. № 423-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерства соціальної політики, структурних підрозділів з питань соціального захисту населення, законодавчих та нормативно-правових актів, що регламентують діяльність щодо внутрішньо переміщених осіб, наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, навчальних посібників, монографій, періодичних видань, ресурсів мережі Internet.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні аспекти державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб
Розділ 2	Аналіз стану та формування державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб
Розділ 3	Напрями удосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб
Об'єкт дослідження:	Державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб
Предмет дослідження:	Формування та реалізація державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Дослідження процесу формування й реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та обґрунтування рекомендацій щодо її удосконалення

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	1. Розглянути теоретичні підходи щодо політики внутрішньо переміщених осіб. 2. Проаналізувати основні елементи нормативно-правової бази та механізми державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.
У розділі 2	1. Провести аналіз поточного стану внутрішньо переміщених осіб в державі, визначивши основні причини, масштаби та наслідки. 2. Охарактеризувати ефективність заходів, реалізованих у рамках державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.
У розділі 3	1. Проаналізувати зарубіжний досвід державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та виокреслити можливості його використання в Україні. 2. Охарактеризувати стратегію та механізми удосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб. 3. Запропонувати заходи щодо підвищення громадської участі та включення внутрішньо переміщених осіб у процес прийняття рішень, у тому числі здійснити оцінку можливих ризиків.

Завдання підготував
науковий керівник

О.П. Тищенко

Завдання одержав
здобувач

Д.О. Скребець

«28 » лютого 2024 р.

«28 » лютого 2024 р.

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 57 сторінок, 5 таблиць, 1 рисунок, список використаних джерел з 48 найменувань.

«Формування та реалізація державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб»

Об'єкт дослідження – державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – формування та реалізація державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – дослідження процесу формування й реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та обґрунтування рекомендацій щодо її удосконалення.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- розглянути теоретичні підходи щодо політики внутрішньо переміщених осіб;
- проаналізувати основні елементи нормативно-правової бази та механізми державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб;
- провести аналіз поточного стану внутрішньо переміщених осіб в державі, визначивши основні причини, масштаби та наслідки;
- охарактеризувати ефективність заходів, реалізованих у рамках державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб;
- проаналізувати зарубіжний досвід державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та виокреслити можливості його використання в Україні;
- охарактеризувати стратегію та механізми удосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб;
- запропонувати заходи щодо підвищення громадської участі та включення внутрішньо переміщених осіб у процес прийняття рішень, у тому числі здійснити оцінку можливих ризиків.

Практичне значення отриманих результатів: полягає в обґрунтуванні заходів щодо удосконалення формування та реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024.

Рік захисту роботи 2024.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, міграція, державна політика, законодавство, стратегія.

ВІДГУК

про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувачки факультету економіки та управління освітньо-професійної програми «Публічне управління
та адміністрування»

Скребець Діани Олександрівни

на тему: *«Формування та реалізація державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб»*

Вимушена внутрішня міграція мільйонів українських громадян, що стала наслідком повномасштабної військової агресії проти нашої країни, потребує активного державного втручання з метою як оперативного розв'язання численних проблем, що потребують швидкого вирішення, так й формування довгострокової цілеспрямованої політики щодо внутрішньо переміщених осіб на перспективу. Зазначене й зумовило надзвичайну актуальність проблематики, що її розглянуто Д. Скребець у представлений кваліфікаційній бакалаврській роботі.

Позитивні риси роботи: чітка структурованість змісту та його спрямованість на досягнення сформульованій меті та вирішення визначених завдань, які належним чином кореспондують з об'єктом та предметом дослідження; професійне володіння навичками роботи з літературними джерелами, вміння систематизувати наявну інформацію, здійснювати необхідні узагальнення та використовувати їх для аргументації власної позиції; здійснення авторського аналізу поточної ситуації в країні, що склалась внаслідок переміщення громадян з одних регіонів до інших, з відповідною оцінкою масштабів та можливих наслідків; сформульовані та достатньо обгрунтовані рекомендації, спрямовані на удосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб, у тому числі й з врахуванням закордонного досвіду.

Теоретичні висновки та практичні рекомендації, сформульовані у роботі, представляють певний інтерес та можуть бути корисними для посадових осіб відповідних інституцій, що забезпечують формування й реалізацію державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб, зокрема в частині узагальнення закордонного досвіду, а також громадської участі та включення внутрішньо переміщених осіб у процес прийняття рішень.

Недоліки роботи: пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази в частині врахування міжнародних правових стандартів захисту прав внутрішньо переміщених осіб не конкретизовані; характеристику ефективності заходів, реалізованих у рамках державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб варто було б доповнити ще й авторською оцінкою з обгрунтуванням власних методичних підходів.

Кваліфікаційна бакалаврська робота Д. Скребець в цілому відповідає вимогам Методичних рекомендацій до виконання таких робіт, усі визначені завдання виконано, поставлену мету досягнуто. За результатами аналізу рівня подібності за системою виявлення і запобігання плагіату вона відповідає вимогам академічної доброчесності.

Кваліфікаційна бакалаврська робота Скребець Д. рекомендується до захисту з оцінкою **90 (дев'яносто)** балів.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри національної
економіки та публічного управління

Олександр Тищенко

04 червня 2024 року

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	8
1.1 Основні поняття та їх особливості щодо політики внутрішньо переміщених осіб	8
1.2 Нормативно-правова база та механізми державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб	17
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ ТА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	22
2.1 Аналіз сучасного стану внутрішньо переміщених осіб в державі: причини, масштаби, наслідки	22
2.2 Характеристика ефективності заходів, реалізованих у рамках державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб на прикладі певних регіонів чи міст	29
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	34
3.1 Зарубіжний досвід державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та можливості його використання в Україні	34
3.2 Аналіз стратегії та механізмів удосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб	38
3.3 Заходи щодо підвищення громадської участі та включення внутрішньо переміщених осіб у процес прийняття рішень	43
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВПО – внутрішньо переміщені особи;

УВКБ ООН – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

ЄС – Європейський Союз;

ЧАЕС – Чорнобильська атомна електростанція;

МОМ – Міжнародна організація з міграції;

МКЧХ – Міжнародний комітет Червоного Хреста;

ПРООН – Програма розвитку ООН;

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі.

ВСТУП

Актуальність теми. Військова агресія Російської Федерації проти України призвела до того, що мільйони громадян були змушені змінити своє місце проживання і переселитися в інші регіони країни. Цей процес триває й досі. Масове переміщення людей призвело до великої кількості внутрішньо переміщених осіб і створило нові проблеми для держави щодо їх соціального захисту, працевлаштування, житла, пенсійних виплат, грошової допомоги та медичної допомоги. Лише за 2022 рік третя частина українців була вимушена покинути своє місце проживання, тому державна політика щодо цієї категорії населення вимагає постійного оновлення та адаптації до ситуації. Політика уряду в цьому напрямку повинна спрямовуватися на забезпечення внутрішньо переміщених осіб необхідним житлом, доступом до освіти, медичними послугами, роботою та соціальною підтримкою. Забезпечення їхніх прав та інтересів є важливою складовою стабільності та соціальної гармонії в країні. Окрім того, з урахуванням небезпеки подальшого розвитку чи загострення конфлікту, необхідно мати ефективні механізми та стратегії готовності до нових масштабних внутрішніх переміщень населення. Таким чином, актуальність розроблення та впровадження ефективної державної політики забезпечення внутрішньо переміщених осіб в Україні надзвичайно висока і вимагає постійної уваги та зусиль уряду, громадських організацій та міжнародних партнерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та реалізації державної політики щодо ВПО розглянута в багатьох наукових джерелах, а саме Капінус О.Я. досліджувала види та методи реалізації державної політики щодо ВПО, Волкова А.О. аналізувала практику надання ВПО соціального житла та тимчасового житла, Комнатний С.О. вивчав питання реформування державної житлової політики у воєнний і повоєнний період. Оцінці ефективності державної політики щодо ВПО та пошуку шляхів її вдосконалення присвячені роботи Щеглюка С.Д., Солодька А. та Доронюка Т., а також низка урядових документів.

Таким чином, проаналізовані джерела охоплюють широке коло питань державної політики щодо ВПО в Україні, що створює ґрунтовну базу для подальших досліджень у цій сфері.

Мета і завдання дослідження. Метою є дослідження процесу формування й реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та обґрунтування рекомендацій щодо її удосконалення.

Відповідно до мети дослідження в процесі виконання роботи були поставлені наступні *завдання*:

- розглянути теоретичні підходи щодо політики внутрішньо переміщених осіб;
- проаналізувати основні елементи нормативно-правової бази та механізми державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб;
- провести аналіз поточного стану внутрішньо переміщених осіб в державі, визначивши основні причини, масштаби та наслідки;
- охарактеризувати ефективність заходів, реалізованих у рамках державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб;
- проаналізувати зарубіжний досвід державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та виокреслити можливості його використання в Україні;
- охарактеризувати стратегію та механізми удосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб;
- запропонувати заходи щодо підвищення громадської участі та включення внутрішньо переміщених осіб у процес прийняття рішень, у тому числі здійснити оцінку можливих ризиків.

Об’єкт дослідження – державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – формування та реалізація державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Методи дослідження. Для виконання дослідження були використані наступні методи:

- аналіз нормативно-правових актів та міжнародних документів для вивчення правових засад регулювання статусу та прав внутрішньо переміщених осіб в Україні та міжнародних стандартів у цій сфері;

- аналіз статистичних даних для визначення масштабів внутрішнього переміщення, концентрації ВПО в різних регіонах та їх характеристики;

- порівняльний аналіз понять для з'ясування відмінностей визначень та особливостей правового статусу, а також порівняння підходів до підтримки ВПО у різних регіонах;

- системний підхід – для комплексного розгляду державної політики щодо ВПО, її нормативно-правового, інституційного та практичного забезпечення.

Теоретична та методична значущість отриманих результатів полягає у систематизації існуючих підходів до розвитку формування та реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб, а також надання рекомендацій щодо оптимізації цієї політики.

Практична значущість отриманих результатів полягає в обґрунтуванні заходів щодо удосконалення формування та реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Інформаційною базою дослідження є матеріали Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерства соціальної політики, структурних підрозділів з питань соціального захисту населення; законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують діяльність щодо внутрішньо переміщених осіб, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, навчальні посібники, монографії, періодичні видання, ресурси мережі Internet.

Структура роботи. Робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У першому розділі досліджуються теоретичні аспекти державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні; розглядаються ключові поняття, правовий статус ВПО, історичний досвід держави у вирішенні цього питання після Чорнобильської катастрофи; аналізується нормативно-правова база та основні механізми державної політики щодо ВПО.

У другому розділі здійснено аналіз теперішнього стану ВПО в Україні; визначено причини, масштаби та наслідки внутрішнього переміщення; розглянуто роль державних та міжнародних організацій у наданні допомоги; здійснено оцінку ефективності заходів, реалізованих у рамках державної політики щодо ВПО на прикладі певних областей, виявлено їхні сильні та слабкі сторони, а також порівняно підходи обох областей до вирішення проблем переселенців.

У третьому розділі на основі аналізу досвіду іноземних країн у вирішенні проблем внутрішньо переміщених осіб (ВПО) виділено корисні для України аспекти; розглянуто Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення до 2025 року та операційний план її реалізації; наголошується на важливості врахування потреб і залучення самих ВПО.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1 Основні поняття та їх особливості щодо політики внутрішньо переміщених осіб

На сьогоднішній день поняття внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) відіграє ключову роль у контексті глобальних викликів, що виникли у зв'язку з природними катастрофами чи політичними та військовими конфліктами. З початком окупації Автономної Республіки Крим та збройної агресії на сході України, вперше за історію незалежності з'явилась така проблема, як масове переселення людей всередині країни. Відповідно до законодавства України, ця група людей визначається як «внутрішньо переміщені особи», що відображає їхнє становище та правовий статус у межах власної країни. Люди стають внутрішньо переміщеними особами, коли змушені покинути свої домівки через конфлікт, насильство, порушення прав людини, стихійні лиха чи інші кризи. Це може включати ситуації, коли люди добровільно переїжджають у пошуках безпеки чи доступу до основних послуг. Внутрішнє переміщення часто є тривалою ситуацією, багато людей роками залишаються в підвішеному стані в таборах для ВПО чи інших місцях притулку.

Пересування людей в Україні із зони окупації відбувалося та продовжує сьогодні відбуватися вимушено та масштабно, що відповідає концепції «біженства». Однак, за принципами Управління Верховного комісара ООН (далі – УВКБ), у випадку внутрішнього переміщення осіб відсутня формальна процедура перетину державного кордону, що і є відмінністю від статусу біженця [1, с.35].

Біженець – це особа, яка була змушена тікати від конфлікту чи переслідувань і перетнула міжнародний кордон у пошуках безпеки. Вони не

можуть повернутися в свою країну, не ризикуючи своїм життям і свободою. Це юридичний термін, який передбачає певний захист, на який мають право біженці. Перше сучасне визначення міжнародного статусу біженця надійшло з Лігою Націй у 1921 році від Комісії у справах біженців. Після Другої світової війни та у відповідь на велику кількість людей, які втекли зі Східної Європи, Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) ухвалила Конвенцію 1951 року про статус біженців. У міжнародному праві основним універсальним документом, що встановлює поняття «біженець», є Конвенція про статус біженців. Це визначення було впроваджено в національне законодавство більшості країн, включаючи Україну [2].

У 1967 році це визначення було в основному підтверджено Протоколом про статус біженців. Європейський Союз прийняв мінімальні стандарти як частину свого визначення біженця, підкресленого статтею 2 (с) Директиви № 2004/83/ЄС, по суті відтворюючи вузьке визначення біженця, запропоноване Конвенцією ООН 1951 року. Тим не менш, згідно зі статтями 2 (е) і 15 тієї ж Директиви, особи, які втекли від загального насильства, спричиненого війною, за певних умов мають право на додаткову форму захисту, яка називається допоміжним захистом [3].

Так, поняття біженця і внутрішньо переміщеної особи мають свої відмінності, які важливо враховувати при формуванні міграційної політики. Основна різниця полягає в тому, що біженці перетинають міжнародний кордон та шукають захист у іншій країні через переслідування чи насильство, тоді як внутрішньо переміщені особи залишають свої місця проживання в межах власної країни через конфлікт, насильство або інші обставини. Розуміння цих відмінностей є ключовим для розробки ефективних політичних та правових механізмів для захисту та підтримки внутрішньо переміщених осіб як на національному рівні, так і на європейському [4, с. 14].

Вперше поняття «внутрішньо переміщена особа» було введено в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Згідно зі статтею 1 цього Закону, внутрішньо переміщеною особою розуміється громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України

на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, але була змушена залишити або покинути своє місце проживання через збройний конфлікт, тимчасову окупацію, насильство, порушення прав людини або надзвичайні ситуації природного або техногенного характеру [5].

Проаналізувавши поняття «внутрішньо переміщена особа», можна виокреслити основні ознаки даної категорії людей [6, с.128]:

- є фізичними особами;
- мають громадянство України або легально проживають на території країни на постійній основі, хоч і не мають громадянства;
- при зміні місця проживання не перетинають державний кордон;
- змушені залишити своє місце проживання через надзвичайні ситуації.

Окрім цього, відповідно до Закону, внутрішньо переміщені особи мають право на широкий спектр підтримки та захисту від держави: на єдність родини, безпечні умови життя, допомогу у пошуку зниклих родичів, оплату комунальних послуг, сприяння у поверненні на попереднє місце проживання, соціальні та адміністративні послуги та інші права, які гарантує Конституція та законодавство України [5].

Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» було прийнято як реакція на початок збройного конфлікту в Україні та масове переселення людей зі східних регіонів країни. Він регулює обсяг прав та захист, наданий внутрішньо переміщеним особам, а також вимоги для отримання статусу та реєстрації ВПО – доступні для всіх осіб, які є переміщеними через збройні конфлікти, тимчасову окупацію, насильство тощо. Серед інших тем, Закон забороняє дискримінацію ВПО та сприяє соціальному захисту переміщених осіб.

Закон містить положення, що визначають поняття ВПО, обсяг їх прав та гарантований державою захист; він також окреслює сферу відповідальності та компетенції державних органів у цьому відношенні. Серед інших тем Закон визначає право ВПО на гуманітарну допомогу, в тому числі від Міжнародних організацій та уряду. Він також встановлює основу для міжнародної співпраці в цій сфері з наданням певних пільг міжнародним організаціям, які допомагають ВПО в

Україні (наприклад, звільнення від податків). Відповідно до Закону, факт переміщення підтверджується безстроковою довідкою ВПО і багато прав прив'язуються до статусу. У зв'язку зі змінами, внесеними у 2016 році, стаття 4 Закону про облік ВПО передбачає, що кожна дитина-переселенець, у тому числі без супроводу, отримує довідку ВПО у відповідному порядку [5].

З метою посилення закону Кабінет Міністрів та його міністерства прийняли низку підзаконних актів, які закріплюють окремі соціальні пільги, які надаються ВПО.

Міграція – це переміщення людей з одного місця в інше з наміром оселитися на постійне або тимчасове місце в новому місці (географічному регіоні) [7, с.88].

На міжнародному рівні не існує загальновизнаного визначення «мігранта». Це визначення було розроблено Міжнародною організацією з міграції для власних цілей, і воно не має на увазі створення будь-якої нової правової категорії. При підрахунку мігрантів та аналізі наслідків міграції вирішальне значення має те, хто вважається мігрантом. Мігранти можуть бути визначені за походженням, за іноземним громадянством або за їх переїздом у нову країну для тимчасового перебування (іноді всього на один місяць) або для поселення на тривалий термін. Переміщення часто відбувається на великі відстані та з однієї країни в іншу (зовнішня міграція), але внутрішня міграція (в межах однієї країни) є домінуючою формою міграції людей у всьому світі.

Хоча формального юридичного визначення міжнародного мігранта немає, більшість експертів погоджуються, що міжнародний мігрант – це особа, яка змінює країну свого постійного проживання, незалежно від причини міграції чи правового статусу. Як правило, розрізняють короткострокову або тимчасову міграцію, яка охоплює переміщення тривалістю до 12 місяців, і довгострокову або постійну міграцію, яка стосується зміни країни проживання на один рік або більше [8, с.24].

Іноді в словниках відрізняють поняття між «іммігрантами» - людьми, які оселилися або мають намір оселитися у новій країні; та «мігрантами» - які є тимчасовими резидентами (тимчасово проживають у певній країні, але не мають статусу постійного резидента). Проте досить часто серед дослідників та в

публічних дебатах ці терміни використовуються як синоніми. У деяких контекстах людей, що пересуваються в межах національних кордонів, також називають мігрантами. Через те, що немає єдиного визначення мігранта, це впливає на розуміння міграції загалом. У законодавстві також відсутні чіткі визначення «мігранта» чи «іммігранта».

Вирізняють наступні види міграції [9, с.145]:

- внутрішня (пересування всередині країни);
- вимушена (у зв'язку з не залежними від людей причинами);
- примусова (як вплив певної політики держави);
- добровільна (у пошуку кращих умов життя);
- колонізація (розширення етнічних територій).

Внутрішньо переміщені особи відносяться до внутрішньої та вимушеної міграції, адже переміщаються всередині країни та у зв'язку із непередбачуваними причинами.

При вивченні вимушеної міграції, яку іноді називають вимушеним або недобровільним переміщенням, часто розрізняють переміщення, спричинене конфліктом, і переміщення, спричинене лихом. Переміщення, спричинене конфліктом, зазвичай називають спричиненим людьми, тоді як природні причини зазвичай лежать в основі переміщення, спричиненого катастрофами. Визначення цих понять є корисними, але межі між ними можуть бути розмитими на практиці, оскільки можуть виникати конфлікти через суперечки щодо природних ресурсів, а людська діяльність може викликати стихійні лиха, такі як зсуви. Країни, які стикаються з вимушеним переміщенням – спричиненим людьми чи природою – збирають дані про переміщене населення. Такі дані, як правило, збираються шляхом поєднання переписів населення, опитувань, підрахунків на кордонах, адміністративних записів, реєстрів бенефіціарів тощо.

Гуманітарна допомога – це допомога, яка використовується для полегшення страждань під час надзвичайних ситуацій. Кожен має право отримати гуманітарну допомогу, якщо вона потрібна, незалежно від раси, класу, політичної, етнічної приналежності, статі чи будь-яких інших факторів, що ідентифікують людину. Без

гуманітарної допомоги багато сімей, спільнот і навіть цілих країн можуть глибоко потрапити в коло бідності, що спричинить низку ефектів доміно, які можуть тривати поколіннями [10].

«Депортація» є видом примусового переміщення населення, де особи або групи людей мають покинути свої місця проживання та бути вивезеними або виселеними з території під контролем держави або владних структур [7, с.42]. Депортація може бути проведена з різних причин, таких як політичні мотиви, етнічна чи релігійна належність, заборона проживання у певних районах тощо. Цей процес може бути спрямований на контроль або пригнічення певних груп або націй.

«Евакуація» є процесом виведення людей та необхідних для життя ресурсів із зони можливої небезпеки від катастрофи чи воєнного конфлікту [7, с.50].

Обидва види міграційної політики, як «евакуація» і «депортація», є формами примусової міграції та відображають ситуації, коли людей змушують залишити свої місця проживання через негативні обставини чи рішення влади.

Добровільна міграція пов'язана з пошуком кращого людського капіталу як на індивідуальному рівні, так і на рівні сім'ї, а також із кращим доступом до міграційних мереж, що сприяє можливому повторному переїзду. Саме бідність та її непрямі детермінанти підштовхують людей до міграції [11, с.13]. Це має високий потенціал для покращення людського розвитку, і деякі дослідження підтверджують, що міграція є найпрямішим шляхом виходу з бідності.

Вік також важливий як для трудової, так і для неробочої міграції. Близько 70% усіх мігрантів становить населення віком від 20 до 64 роки, що свідчить про високу трудову активність [12, с.208]. Деякі люди вирішують мігрувати, наприклад, щоб покращити свої кар'єрні можливості.

Люди, які тікають до іншої країни через політичні, релігійні чи інші види переслідувань у своїй країні, можуть офіційно попросити притулок у країні перебування. Цих осіб можна називати шукачами притулку до отримання статусу біженця договірною державою або Верховним комісаром Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН), якщо вони офіційно подають заяву про

надання притулку. Якщо заяву схвалено, їх правова кваліфікація змінюється на статус біженців [13].

Міграція відбувається з різних економічних, соціальних, політичних чи екологічних причин. Різні фактори, умови чи обставини такі як, високий рівень безробіття, війна тощо стимулюють міграцію з одного місця до іншого, яка впливає як на місце, яке залишили, так і на місце, де поселяються мігранти. Ці впливи можуть бути як позитивними, так і негативними (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Позитивні та негативні впливи міграції на місця, які залишають та куди переїжджають

Вплив міграції	На місця, які залишають.	На місця, куди переїжджають.
Позитивні зміни	Зменшення безробіття (у випадку, якщо робочі місця були обмежені). Виїзд працівників може сприяти обміну знань і технологій (у випадку повернення до місця, яке залишили).	Збільшення робочої сили, підвищення споживчого попиту, розвиток нових підприємств. Сприяння інноваціям та культурному обміну. Збільшення демографії.
Негативні зміни	Втрата робочої сили, зменшення потенціалу економіки. Втрата людського потенціалу.	Соціальне напруження: конкуренція за робочі місця та житло. Конфлікти між місцевими жителями та мігрантами.

Джерело: розроблено автором на основі [14]

Внутрішнє переміщення осіб може мати схожий вплив порівняно з міграцією між країнами, проте залежно від ситуацій, деякі фактори будуть змінюватися. Наприклад, переміщені особи в межах країни матимуть більший доступ до правового захисту та соціальних послуг, оскільки вони залишаються у власній країні та зазвичай мають громадянство чи дозвіл на проживання; легше переносять культурну та мовну адаптацію, адже знаходяться у звичному середовищі. Якщо брати до уваги економічний вплив, то переміщення великої кількості людей з одного регіону до іншого може створити нерівновагу на ринку праці та ресурсів. Управління ВПО зазвичай лежить у компетенції внутрішніх органів влади країни, тоді як міграційні процеси закордон можуть вимагати співпраці між країнами та міжнародними організаціями.

Варто зазначити, що державна влада несе відповідальність за забезпечення особливого захисту і гуманітарної допомоги ВПО, отже, після примусового переміщення має звертати особливу увагу на забезпечення соціальної допомоги. Різні типи міграцій впливають на вибір методів та форм реалізації державних політик щодо внутрішньо переміщених осіб.

Проблема захисту та допомоги ВПО не нова. Згідно з міжнародним правом відповідний уряд зобов'язаний надавати допомогу та захист ВПО у своїй країні. Однак, оскільки багато переміщених осіб є результатом громадянського конфлікту та насильства або там, де авторитет центральної держави викликає сумніви, немає місцевих органів влади, які бажають надати допомогу та захист. За оцінками, приблизно 5 мільйонів ВПО в 11 країнах «не мають жодної значної гуманітарної допомоги від своїх урядів». За цих обставин політика реабілітації з гуманітарних міркувань має бути спрямована на зменшення нерівності можливостей серед цих уразливих груп шляхом їх інтеграції у місцеві соціальні служби та надання їм доступу до роботи, освіти та можливостей охорони здоров'я [10].

Державна політика щодо ВПО – це набір стратегій, законів, програм та заходів, що спрямовані на захист та підтримку даних осіб. Зазвичай дана політика включає в себе захист прав та потреб ВПО, соціальну інтеграцію, житлову програму, загальну безпеку та правоохорону діяльність, сприяння поверненню та реінтеграції, міжнародне співробітництво тощо.

Окрім цього, дана політика може включати в себе розробку механізмів для збору даних про ВПО, моніторинг поточної ситуації та потреб, а також оцінку ефективних заходів, спрямованих на їх підтримку. Важливим аспектом є забезпечення доступу ВПО до правосуддя та правової допомоги, включаючи підтримку у вирішенні їхніх правових проблем та конфліктів.

Для належного розуміння поняття «внутрішньо переміщена особа» корисно звернутися до історичного досвіду. Ми вважаємо, що це допоможе визначити шляхи поліпшення правового статусу внутрішньо переміщених осіб та уникнути повторення помилок, які робила держава у минулому.

Україна стикнулася зі значним числом внутрішньо переміщених осіб після катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції (далі – ЧАЕС), яка сталася 26 квітня 1986 року. Перший закон, що регулював статус цих осіб, був ухвалений 28 грудня 1991 року і називався «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Також була прийнята постанова уряду від 16 грудня 1992 року, яка встановлювала порядок відселення та самостійного переселення громадян з радіоактивно забруднених територій. До прийняття цих законів питання внутрішнього переміщення регулювалася постановою Ради Міністрів Української РСР від 14 грудня 1989 року, яка стосувалася посилення охорони здоров'я та поліпшення матеріального становища населення, що проживало на радіоактивно забруднених територіях внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС [15].

Після аварії на ЧАЕС необхідно було переселити більше тисячі мешканців. Ці люди фактично отримали статус внутрішньо переміщених осіб і стали категорією, яка потребує додаткового соціального захисту від держави. Хоча офіційно їх не визначали як внутрішньо переміщених осіб, аварія на ЧАЕС призвела до появи нової категорії громадян з особливим правовим статусом. Ці люди потребували спеціального державного соціального забезпечення у всіх сферах суспільного життя, таких як житло, соціально-побутове обслуговування, медична допомога, фінансові виплати, працевлаштування та інше [16]. Після аварії на ЧАЕС існували численні проблеми, які потребували негайного вирішення. Одна з таких проблем полягала у забезпеченні безпеки та здоров'я для тих, хто був у зоні відчуження або неподалік. Для вирішення необхідно було не лише відновлювати інфраструктуру та прибирати радіаційне забруднення, але й забезпечувати моніторинг здоров'я людей, що перебували в цій зоні. Проте, наскільки ми знаємо, влада радянського союзу діяла обмежено та неефективно, нехтуючи життям громадян.

По-перше, влада уряду довгий час утаємнювала факт аварії та її масштаби, що призвело до того, що люди продовжували жити та працювати в зоні високого радіаційного забруднення без належного захисту. Окрім того, перші заходи щодо

евакуації та захисту населення були вжиті надто пізно, що спричинило зростання кількості випадків опромінення серед рятувальників та мешканців. Влада проводила деякі програми медичної допомоги, проте ці заходи були не завжди належного рівня через обмежену кількість медичних ресурсів та економічні обмеження в країні.

Узагальнюючи, можна сказати, що влада СРСР нехтувала життям громадян та її реакція на аварію була недостатньою. Для уникнення подібних помилок сьогодні необхідно забезпечити відкриту та прозору інформаційну політику, швидку реакцію влади на надзвичайні події та належну підготовку для управління кризовими ситуаціями.

1.2 Нормативно-правова база та механізми державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб

Конституція України, закони, разом з іншими додатковими нормативними актами та міжнародними угодами забезпечують гарантії для захисту прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб. Саме ці норми створюють рамки для забезпечення їхнього дійсного впливу та відновлення інтеграції в суспільство. Міжнародні правові стандарти, які стосуються захисту прав внутрішньо переміщених осіб, включають в себе різноманітні принципи та норми, які закріплені у міжнародних конвенціях, угодах та документах. Ці стандарти не лише визначають права цієї категорії осіб, але й встановлюють механізми їх захисту, відновлення та інтеграції в суспільство. Вони є основою для розвитку національних та міжнародних політик, спрямованих на забезпечення достойних умов життя та захисту прав внутрішньо переміщених осіб у будь-якій цивілізованій державі [6, с.127].

Стаття 46 Конституції України забезпечує для всіх громадян країни право на різні форми соціального забезпечення, серед яких: гарантія виплати пенсії після

досягнення відповідного віку чи у випадку інвалідності, можливість отримання державної матеріальної допомоги для малозабезпечених сімей, виплати у разі втрати годувальника, а також інші види фінансової підтримки від держави для незахищених верств населення.

Конституція України гарантує право на соціальний захист, і це право втілене у законодавчих актах, що регламентують правовий статус та соціальні гарантії для внутрішньо переміщених осіб (табл.1.2). Іншими словами, чинне українське законодавство передбачає низку соціальних пільг та програм підтримки для громадян, які були вимушені залишити своє місце через військові дії чи окупацію територій, забезпечуючи їх певним рівнем соціального захисту відповідно до конституційних гарантій.

Таблиця 1.2 – Законодавче регулювання питань внутрішньо переміщених осіб в Україні

Закон/Постанова	Визначення/регулювання щодо ВПО
Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»	Визначає правовий статус внутрішньо переміщених осіб та передбачає гарантії їх прав і свобод, зокрема на зайнятість, пенсійне забезпечення, освіти тощо.
Постанова КМУ №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»	Регулює порядок обліку внутрішньо переміщених осіб, визначає органи, які ведуть такий облік, та процедуру взяття на облік.
Постанова КМУ №365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»	Визначає порядок здійснення соціальних виплат для внутрішньо переміщених осіб, зокрема допомоги малозабезпеченим сім'ям, тимчасової державної допомоги дітям тощо.
Постанова КМУ № 332 «Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»	Регулює порядок надання грошової допомоги на проживання, зокрема тимчасове житло, для внутрішньо переміщених осіб.
Постанова КМУ № 446 «Про затвердження порядку реєстрації, перереєстрації зареєстрованих безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу»	Визначає порядок реєстрації та ведення обліку безробітних внутрішньо переміщених осіб для отримання відповідних послуг із працевлаштування.
Постанова КМУ № 582 «Про затвердження порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб»	Регулює питання формування фондів житла та надання тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб, визначає порядок надання такого житла.

Джерело: розроблено автором на основі [5,17-21]

Законодавство України містить комплекс нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання питань, пов'язаних з внутрішнім переміщенням осіб в Україні. Ключовим документом залишається Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який визначає їх правовий статус та гарантії основних прав. Низка постанов Кабінету Міністрів деталізує механізми реалізації цього Закону в різних сферах: обліку переміщених осіб, надання їм соціальної допомоги, працевлаштування, забезпечення тимчасовим житлом тощо. Таким чином, в Україні сформовано законодавчу базу для захисту прав внутрішньо переміщених осіб, яка регламентує широкий спектр питань їх життєзабезпечення і соціальної підтримки. Проте, ефективність цих норм на практиці потребує постійного моніторингу та вдосконалення відповідно до реальних потреб цієї категорії населення.

Виникнення права на соціальний захист у внутрішньо переміщеної особи пов'язане з моментом її взяття на облік та реєстрацією у Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб. Важливим є той факт, що реєстрація особи та отримання нею довідки про взяття на облік, як внутрішньо переміщеної особи, є безстроковим, за виключенням ситуацій, які передбачені у статті 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [5].

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб має свої особливості, оскільки вони можуть мати як власний статус внутрішньо переміщеної особи, так і інший статус як суб'єкт соціального забезпечення (наприклад, пенсіонер, отримувач допомоги по безробіттю, інвалідність і т. д.). Це може породжувати питання подвоєння статусу таких осіб як суб'єктів соціального забезпечення. З одного боку, особа може мати право на пенсійне забезпечення та інші соціальні виплати, а з іншого боку, отримати допомогу як внутрішньо переміщена особа. Важливо враховувати, що вимушене переселення в іншу місцевість накладає на таку особу додаткові обов'язки, такі як отримання статусу внутрішньо переміщеної особи, зміна місця проживання, надання правдивої інформації про себе тощо.

Один з ключових аспектів соціального захисту внутрішньо переміщених осіб полягає у забезпеченні їх житлом через надання пільгових довгострокових

державних кредитів, підтримку пільгового іпотечного кредитування та надання соціального житла. Зрозуміло, що для мільйона вимушених переселенців це є нагальним питанням на багато років уперед. Тому варто вже зараз розробити державну програму та створити ефективний фонд соціального житла, а також вдосконалити законодавство у цьому напрямку. Правильно звертає увагу на цю проблему А. Волкова, яка вказує на неузгодженість законодавчих актів, що регулюють використання житлових фондів для тимчасового проживання [22]. Також важливо постійно вдосконалювати механізми накопичення фонду соціального житла за допомогою нових приміщень та шукати альтернативні джерела його поповнення.

Для вирішення цієї проблеми С. Комнатний пропонує розроблення спеціальних програм викупу наявного житла, яке зараз не використовується або не реалізоване, з метою формування фонду житла соціального призначення. Також він пропонує створення державного замовника будівництва соціального житла на базі однієї з державних фінансових установ [23, с.81].

Механізми державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб передбачають комплексний підхід. Перш за все, це законодавче забезпечення прав і свобод ВПО, визначення їх правового статусу, гарантування основних прав тощо. Крім того, мають створюватися спеціальні центри тимчасового розміщення та облаштування для розселення даного населення, а також надання всієї необхідної гуманітарної допомоги.

Евакуація з зони збройного конфлікту була здійснена волонтерами, громадськими організаціями та бізнесом, оскільки не було організованого забезпечення транспортом людей з обмеженими фізичними можливостями та координації дій щодо їх розселення. Це підкреслює важливість покращення співпраці між державними органами, волонтерами, громадськими організаціями та бізнесом для ефективної організації евакуаційних заходів та забезпечення потреб людей у вразливих групах.

Важливим аспектом державної політики є соціальний захист ВПО. Це передбачає виплату грошової допомоги, пенсій, компенсацій за втрачене майно.

Має приділятися увага сприянню працевлаштування та професійної перекваліфікації переселенців для їх подальшої інтеграції у нові громади, впровадженню освітніх програм для забезпечення навчання дітей ВПО. Не менш важливим є заходи з психологічної та медичної реабілітації постраждалих внаслідок військових дій. До механізмів можна також додати здійснення інформаційної політики, консультування щодо прав і можливостей переселенців; на місцевому та національному рівнях створення державних фондів та програм підтримки ВПО.

Загалом, сьогодні держава активно реагує на виклики, які стосуються соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Для поліпшення цієї ситуації важливо розробити чіткий механізм фінансування, залучити місцеві владні структури до розробки програм фінансування, запровадити програму забезпечення житлом для внутрішньо переміщених осіб та створити фонд соціального житла з прозорим механізмом розподілу.

Слід зазначити, що успішна інтеграція ВПО вимагає не лише державних зусиль, а й підтримки з боку громадянського суспільства та місцевих громад. Ефективна реінтеграція ВПО є комплексним завданням, що потребує сприяння міжкультурній взаємодії, подолання негативних стереотипів та створення атмосфери толерантності й солідарності між переселенцями та приймаючими територіальними громадами на основі принципів рівноправності та взаємоповаги.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

2.1 Аналіз сучасного стану внутрішньо переміщених осіб в державі: причини, масштаби, наслідки

Масштабна внутрішня міграція та висока чисельність внутрішньо переміщених осіб в Україні у 2024 році зумовлена комплексом взаємопов'язаних факторів, зародження яких можна простежити ще з 2014 року. Ключовою детермінантою стала ескалація збройного конфлікту на сході держави, спричинена анексією Криму Російською Федерацією та розгортанням бойових дій на території Донецької та Луганської областей.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, спричинило нову хвилю масового внутрішнього переміщення та різко збільшило кількість вимушених переселенців в країні. Загострення воєнних дій, інтенсивні обстріли населених пунктів, руйнування цивільної інфраструктури та житлового фонду змусили сотні тисяч людей залишити місця проживання задля порятунку власного життя та життя своїх рідних. Складна гуманітарна ситуація в районах бойових дій, відсутність доступу до базових послуг, медичної допомоги, засобів для існування каталізувала процеси масового внутрішнього переміщення. Окрім того, тривалий характер конфлікту, відсутність чітких перспектив його врегулювання консервували проблему ВПО, унеможливлюючи їх швидке та безпечне повернення додому. Таким чином, збройна агресія з боку Російської Федерації стала визначальним фактором безпрецедентного за обсягами внутрішнього переміщення населення в новітній історії України.

За офіційними даними, на початку 2024 року в Україні налічується близько 4,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб. Згідно зі статистикою Міністерства

соціальної політики, державну допомогу з бюджетних коштів отримують 2,6 мільйона переселенців. Решта вимушених переселенців перебувають на власному утриманні або за підтримки волонтерських та міжнародних гуманітарних організацій [24].

Для отримання актуальних даних про ситуацію з ВПО та людьми, які повернулися до свого місця проживання після переміщення, Міжнародна організація з міграції (МОМ) регулярно проводить загальнонаціональні репрезентативні опитування серед різних категорій громадян. Шляхом ретельного збору та аналізу статистичної інформації від респондентів по всій країні, МОМ формує цілісну картину міграційних процесів, спричинених війною, для подальшого використання цих відомостей у плануванні гуманітарної допомоги та відновлювальних програм.

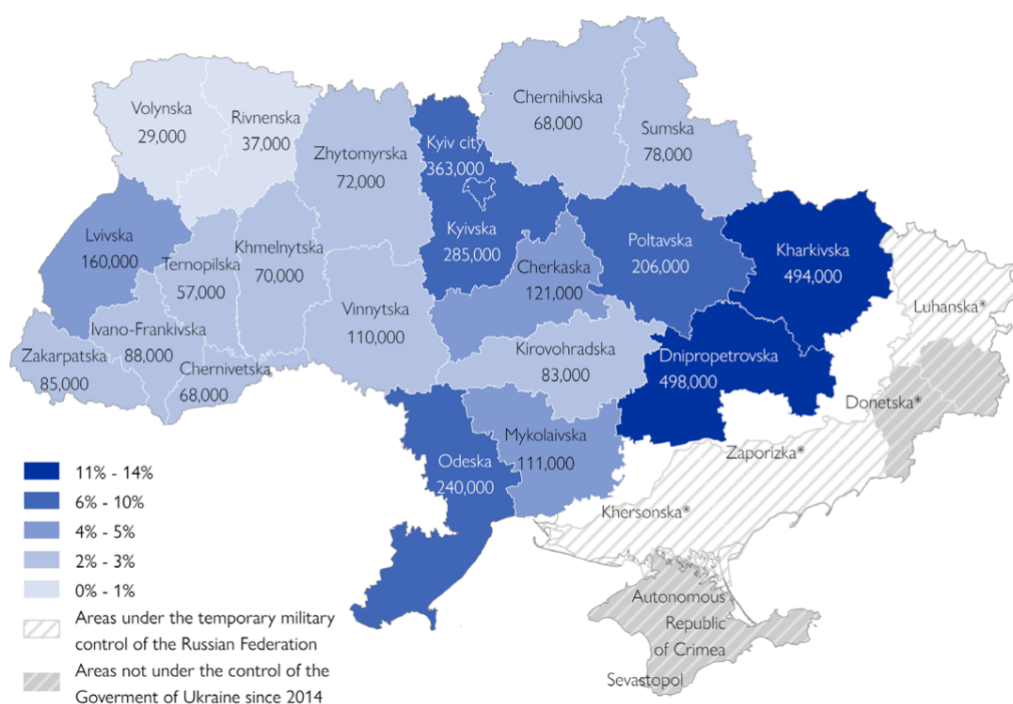

Рисунок 2.1 – Оцінка присутності ВПО за областями переміщення
Джерело: [25, с.2]

Проаналізувавши рис. 2.1, можна зробити висновок, що більша частина ВПО в Україні концентрується у п'яти областях. Найбільші скупчення спостерігаються у Дніпропетровській та Харківській областях, де зареєстровано близько 498 тисяч та 494 тисячі переселенців відповідно. Разом з тим, майже половина всіх

вимушених переселенців походить з Донецької (24%) та Харківської (22%) областей, які найбільше постраждали від бойових дій. Цікаво, що ті ж п'ять областей, куди прибуло найбільше ВПО, стали і основними регіонами, куди повертається найбільша кількість людей після певної стабілізації ситуації на їхніх батьківщинах. Це свідчить про зв'язок міграційних потоків ВПО з рівнем безпеки та розвитком подій у конкретних регіонах держави.

Дані опитувань МОМ показують, що 70% домогосподарств ВПО в Україні залишили свої домівки щонайменше рік тому. У середньому громадяни перебувають у статусі ВПО протягом 422 днів. Така тривала втрата постійного місця проживання створює для переселенців комплексні виклики та загрози. Адже протягом цього періоду вони стикаються з нестачею ресурсів, складнощами в працевлаштуванні, соціальною ізоляцією тощо. Накопичення цих негативних факторів може підштовхнути частину ВПО до вимушеного повернення в місця походження, незважаючи на існуючі там ризики для безпеки та захисту. Таке рішення часто продиктоване вичерпанням засобів для існування та прагненням відновити звичний спосіб життя, попри загрози [25, с.1].

Окрім цього, опитування МОМ виявило, що серед ВПО, які розглядають можливість зміни місця проживання, абсолютна більшість – 85% – розглядає перспективу повернення до своїх звичних населених пунктів, де вони мешкали до початку війни. При цьому найвищий відсоток респондентів з такими намірами наразі зафіксовано у Чернігівській та Полтавській областях. Водночас, найбільші частки ВПО, орієнтованих на інтеграцію в приймаючих громадах, спостерігаються у Київській (27%), Одеській (24%) та Дніпропетровській (21%) областях. Це свідчить про різні підходи переселенців до пошуку постійного місця помешкання та впливу чинників безпеки, економічних можливостей і перспектив на їхні рішення [25, с.1].

Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні є обов'язком Кабінету Міністрів, центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування. У 2016 році було створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб

України, яке відповідає за формування та реалізацію державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб, сприяння реалізації їхніх прав і свобод, створення умов для їх добровільної реінтеграції або інтеграції за новим місцем проживання. Однак, громадські організації, що надають допомогу переселенцям, стикаються з низкою проблем, пов'язаних із застосуванням законодавства у цій сфері. Серед них - припинення або відмова у нарахуванні соціальних виплат, бюрократичні процедури перевірки, складнощі з відновленням документів, отриманням субсидій тощо [6, с.129].

З початку повномасштабної російської агресії проти України уряд запровадив щомісячні грошові виплати для ВПО. Розмір допомоги на проживання для дорослих переселенців становить 2 тисячі гривень на місяць. Додатково на кожну дитину, яка через бойові дії була вимушена переїхати у більш безпечні регіони країни, передбачена щомісячна виплата у розмірі 3 тисячі гривень [26].

Основним критерієм для призначення виплат внутрішньо переміщеним особам є їхня матеріальна спроможність. Для нарахування допомоги враховується сукупний дохід родини, який у розрахунку на одного члена сім'ї не має перевищувати 9 444 гривні. З 1 березня 2024 року допомогу на проживання було автоматично продовжено на 6 місяців для найбільш вразливих категорій переселенців, які не мають змоги працювати. До цих категорій належать пенсіонери з пенсією, що не перевищує 9 444 гривні, люди з інвалідністю I чи II групи, діти з інвалідністю віком до 18 років, тяжкохворі діти, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування віком до 23 років, а також батьки-вихователі та прийомні батьки [24].

Інші сім'ї ВПО також мають право на соціальну виплату за умови, що їхній дохід менший за 9444 гривні на особу та якщо у складі сім'ї є особа, яка не працює, а також якщо вони належать до таких категорій [24]:

- родини з дітьми до 14 років, які проживають у зоні активних чи можливих бойових дій, або в умовно безпечних регіонах, але діти там не мають змоги вчитися офлайн;

- родини, де один з членів сім'ї доглядає за особою з інвалідністю І групи, дитиною з інвалідністю віком до 18 років або тяжко хворою дитиною;
- малолітні діти до 14 років, які прибули без супроводу батьків; вагітні жінки, починаючи з 30 тижня вагітності.

Такі категорії повинні подати спеціальну заяву на призначення або продовження виплат.

Від Міністерства соціальної політики 15 березня було автоматично здійснено грошові виплати для певних груп переміщених осіб (описаних вище) з числа ВПО. Зазначені кошти були спрямовані на допомогу 671 тисячі осіб, загальна сума виплат становила 1,4 мільярда гривень. Це означає, що якщо особа подала заяву на продовження виплати, кошти були зараховані до кінця. Крім того, Міністерство ініціює продовження терміну подання заяв до 30 квітня. Відповідно, навіть якщо заява на виплати була подана в кінці квітня, кошти родині надійдуть за березень і квітень включно [27].

Підхід української влади до надання допомоги внутрішньо переміщеним особам є достатньо виваженим і спрямованим на підтримку найбільш вразливих категорій переселенців. Критерій доходу на одного члена сім'ї як головний для визначення права на виплати виглядає справедливим - це дозволяє зосередити ресурси на тих, хто їх потребує найбільше. Заходи демонструють соціально-відповідальний і виважений підхід держави до проблеми внутрішнього переміщення в умовах війни. Звичайно, завжди є можливості для покращення, але вже зроблені кроки заслуговують на позитивну оцінку.

Як було зазначено у першому розділі, держава несе основну відповідальність за захист і добробут ВПО. Але якщо ці уряди не можуть в повному обсязі виконувати свої обов'язки, міжнародне співтовариство заохочує та зміцнює зусилля щодо забезпечення захисту, допомоги та рішень для ВПО.

Як приклад, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців значно розширило операції в Україні та державах, які приймають біженців, створивши координаційні структури для міжвідомчої діяльності та підтримуючи реагування під керівництвом уряду. За 2022 рік УВКБ ООН та його партнери

надали допомогу 4,3 мільйонам людей в Україні, виплатили 226 мільйонів доларів приблизно 1 мільйону людей для задоволення їхніх найнагальніших потреб. УВКБ ООН та його партнери також допомогли більш ніж 1,3 мільйонам людей із послугами захисту, включаючи юридичну допомогу, інформацію про права, психосоціальну підтримку, захист дітей та запобігання насильству [28].

Моніторинг захисту, який раніше здійснювався вздовж «лінії розмежування», було розгорнуто по всій країні, а партнери УВКБ ООН створили регулярну присутність на пунктах пропуску на кордоні України з державами-членами ЄС та Республікою Молдова, щоб надавати підтримку тим, хто тікає від війни та шукає безпеки за кордоном. Враховуючи кількість учасників, залучених до реагування, і той факт, що більшість біженців становили жінки та діти, УВКБ ООН провело навчання для понад 1100 співробітників понад 110 гуманітарних партнерів щодо захисту від сексуальної експлуатації та насильства (PSEA) і підтримало 18 оцінок ризиків PSEA для визначати та прагнути пом'якшити ключові ризики [28].

Реагування УВКБ ООН тісно координувалося з урядом України на центральному та місцевому рівнях з метою посилення національних заходів реагування та систем. Спираючись на існуючі міжвідомчі координаційні структури, УВКБ ООН розширило координацію кластерів захисту, житла та непродовольчих товарів і допомогло запустити новий кластер координації табору та управління табором [28].

«Користуючись нагодою, я також хочу висловити глибоку повагу усім колегам – як гуманітарним працівникам, так і волонтерам на місцях. Завдяки вашій самовідданості вдалося полегшити страждання багатьох людей, і це надихає усіх нас», – висловились гуманітарна директорка Деніз Браун [29].

Загалом УВКБ ООН успішно спромоглося швидко, масштабно та оперативно реагувати на українську ситуацію, одночасно розширюючи свою присутність в Україні. Дана організація відіграла критичну роль у забезпеченні масштабного та оперативного гуманітарного реагування на ситуацію в Україні. УВКБ ООН швидко розгорнуло великі операції, наростивши персонал, відкривши офісні центри та

налагодивши координацію міжвідомчих зусиль. Їхня допомога охопила надання життєво необхідних товарів і грошової допомоги мільйонам цивільних осіб, переміщених всередині України та тих, хто шукав притулку за кордоном. Крім базових потреб, УВКБ ООН забезпечило комплексні послуги захисту, юридичну підтримку, психосоціальну допомогу та заходи із захисту вразливих груп, таких як діти та жінки. Тісно координуючись з українським урядом, УВКБ ООН доклало значних зусиль для посилення національних систем реагування, залучаючи навчання партнерів та моніторинг ризиків. Отже, невинна і масштабна гуманітарна діяльність УВКБ ООН була життєво важливою для полегшення страждань мільйонів українців, постраждалих від війни.

На сьогоднішній день забезпечення прав громадян, вимушено переселених всередині країни, є нагальним викликом для України. Незважаючи на всі зусилля, на жаль, досить часто виникають проблеми з отриманням соціальних виплат, медичних та інших послуг, відновленням документів, працевлаштуванням, житлом та субсидіями.

Ситуація з ВПО в Україні є складною гуманітарною проблемою, яка потребує невідкладного вирішення. Українська влада має посилити зусилля щодо інтеграції ВПО у приймаючі громади шляхом забезпечення їх постійним доступним житлом, створення робочих місць, надання освітніх і медичних послуг нарівні з місцевим населенням. Важливо й надалі виплачувати адресну фінансову допомогу найбільш вразливим категоріям переселенців. Водночас, там де ситуація дозволяє, потрібно сприяти безпечному і гідному поверненню ВПО до їхніх рідних населених пунктів. Для цього необхідно відновлювати зруйновану інфраструктуру, житловий фонд, забезпечувати правопорядок і належний рівень соціальних послуг. Проблема ВПО не має простих рішень, адже залежить від припинення бойових дій та встановлення миру. Але навіть в умовах війни життєво важливо максимально захистити права та гідність вимушених переселенців, які стали заручниками агресії. Міжнародні організації та громадські об'єднання мають підтримувати зусилля держави у цьому питанні.

Держава як гарант прав і свобод своїх громадян повинна посилити заходи для всебічного захисту переселенців, подолання бюрократичних бар'єрів та створення сприятливих умов для їх інтеграції й повноцінного життя у нових регіонах. Вирішення цієї проблематики має стати одним із пріоритетів соціальної політики України.

2.2 Характеристика ефективності заходів, реалізованих у рамках державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб на прикладі певних регіонів чи міст

На сьогодні все більшої уваги набуває результативність як державних інвестицій в регіони, так і заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей розвитку окремих територій країни.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про засади державної регіональної політики» відстеження та оцінка ефективності реалізації державної регіональної політики передбачають регулярне спостереження за відповідними показниками на основі офіційної статистики та інформації від центральних органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. Потім, використовуючи дані моніторингу, проводиться оцінювання досягнутих показників шляхом порівняння отриманих результатів з їх цільовими значеннями [30].

Для ефективної реалізації регіональної політики необхідно [31, с.28]:

- налагоджена інституційна та фінансова підтримка з боку держави та інших зацікавлених сторін;
- створення системи моніторингу та оцінки впливу регіональної політики на розвиток національної економіки;
- активніша співпраця з міжнародними організаціями для обміну досвідом та залучення додаткових ресурсів;

- координація дій різних учасників процесу на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- врахування специфічних потреб та особливостей розвитку окремих регіонів.

Скоординована інституційна, фінансова та міжнародна підтримка регіональної політики, а також система моніторингу та оцінки її впливу сприятимуть збалансованому розвитку регіонів, підвищенню їхньої конкурентоспроможності та покращенню якості життя населення по всій країні.

У науковій літературі серед найпопулярніших методів оцінювання виділяють [31, с.29]:

- метод інтегральних оцінок з використанням статистичних показників і даних соціологічних досліджень;
- метод порівняння фактично досягнутого показника із запланованим;
- аналіз «витрати – результат» (аналіз ефективності витрат);
- методи суб'єктивних оцінок (соціологічні опитування);
- методи оцінювання чинників і ризиків.

Серед усіх областей України саме Дніпропетровська та Харківська мають найвищу концентрацію тимчасово переміщених українців, тому проведемо оцінку ефективності заходів, реалізованих у рамках державної політики на прикладі цих областей.

Станом на 01 червня 2023 року в Дніпропетровській області на обліку ВПО перебуває 460 тис./358 сімей, з початку повномасштабної агресії російської федерації проти України в області перебуває 383 тис. ВПО/303 тис. сімей, які перемістилися після 24 лютого 2022 року з інших регіонів України, де ведуться активні бойові дії, у тому числі: 89 тис. дітей; 19 тис. осіб з інвалідністю; 70 тис. осіб пенсійного віку; 205 тис. осіб працездатного віку. Частка жінок – 59,5%, чоловіків – 40,5%. Найбільшу чисельність ВПО обліковано у м. Дніпро 143,5 тис. осіб та м. Кривий Ріг – 59 тис. осіб. Найбільша кількість переміщених осіб на сьогодні з Донецької (190 тис. осіб) та Луганської (57 тис. осіб) областей – 247 тис.

осіб – 53,7%, АР Крим 2,7 тис осіб, це за даними інформаційно-пошукової системи Єдиної інформаційної бази ВПО [32, с.3].

Враховуючи величезну кількість ВПО, особливо з Донецької та Луганської областей, де тривають активні бойові дії, на місцеві органи влади та громади Дніпропетровщини лягає колосальне навантаження щодо розміщення, забезпечення та інтеграції переселенців. Привертає увагу значна частка вразливих категорій серед ВПО – дітей, людей з інвалідністю, пенсіонерів.

Проаналізувавши перелік завдань і заходів Комплексної програми підтримки ВПО у Дніпропетровській області на 2023 – 2025 роки, можна зробити наступні висновки щодо ефективності заходів [33].

Програма має комплексний характер, охоплюючи широке коло питань - від житла та соціальних виплат до працевлаштування, освіти та культурної адаптації. Визначені джерела фінансування, зокрема місцеві бюджети та інші надходження, забезпечують ресурсну базу для реалізації. Водночас, недостатньо деталізовано витрати з державного та обласного бюджетів [33].

Позитивними аспектами є заходи зі сприяння працевлаштуванню, залученню ВПО до підприємництва, створенню умов для їх культурної інтеграції, що сприятиме економічній незалежності та згуртованості суспільства. Проте відсутні чіткі індикатори оцінки результативності за окремими напрямками та терміни виконання деяких завдань. За умови належного ресурсного забезпечення та координації, реалізація запланованих заходів може забезпечити комплексну підтримку ВПО та сприяти їх успішній інтеграції. Разом з тим, удосконалення моніторингу та оцінки ефективності допоможе підвищити результативність програми [33].

Реалізація завдань і заходів, за умови належного фінансування та координації зусиль різних органів влади та громадських організацій, може істотно полегшити становище ВПО, допомогти їм адаптуватися до нових умов життя та інтегруватися у приймаючі громади. Безумовно, ефективність буде залежати від якості виконання програми, однак сам факт розробки такої комплексної програми та усвідомлення

масштабів проблеми вже є позитивним кроком з боку влади Дніпропетровської області.

У ході дослідження методів оцінювання була здійснена спроба залучити офіційні статистичні дані щодо ситуації з ВПО у Дніпропетровській області для оцінки результативності Комплексної програми їх підтримки. Однак доступ до відповідних статистичних матеріалів на момент написання роботи виявився обмеженим. Відповідно до положень Закону України "Про державну статистику", статистична інформація може містити дані, що становлять державну таємницю, та інформацію для службового користування, що обмежує її публічне поширення.

Станом на 23 вересня 2023 року у Харківській області було зареєстровано близько 520 тисяч ВПО. Обласна влада докладє значних зусиль для підтримки цих людей та вирішення проблемних питань їх розміщення та забезпечення. З одного боку, проводиться робота з надання гуманітарної допомоги у вигляді побутової техніки та інших необхідних речей для місць компактного проживання переселенців. Також за сприяння першої леді Олени Зеленської організовано психологічну службу для надання консультацій та підтримки внутрішньо переміщеним особам. З іншого боку, гострою залишається проблема з житлом, оскільки більшість переселенців розміщені у гуртожитках вишів та інших тимчасових притулках. Тому обласна влада звертається до центральної влади з проханням допомогти у вирішенні цього питання. Крім того, значні зусилля спрямовані на забезпечення зайнятості працездатних переселенців. Багатьох залучають до суспільно корисних робіт в рамках проєкту "Армія відновлення". За цим показником Харківська область посідає перше місце в Україні [34].

На Харківщині, під час засідання, присвяченого питанням обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану, розглядалися нагальні проблеми забезпечення внутрішньо переміщених осіб. Увага була приділена збільшенню обсягів гуманітарної допомоги для тих, хто нещодавно евакуювався. Віце-прем'єр-міністр Ірина Верещук наголосила на необхідності посилити співпрацю між міжнародними благодійними фондами та локальними волонтерськими організаціями для безперервного постачання харчових продуктів переселенцям.

Окремо розглядалося питання надання гуманітарної допомоги тим, хто евакуювався самотужки з прикордонних районів Харківщини після 10 травня поточного року. Заступниця голови ОВА Віта Ковальська повідомила, що обласна влада співпрацює з Координаторкою системи ООН в Україні для задоволення потреб цієї категорії переселенців, яких нараховується 1451 особа [35].

Таблиця 2.1 – Порівняння державної політики щодо ВПО у Дніпропетровській та Харківській областях

Показник	Дніпропетровська область	Харківська область
Кількість ВПО	460 тис. (станом на 01.06.2023)	520 тис. (станом на 23.09.2023)
Основні заходи	Комплексна програма підтримки на 2023-2025 роки; Працевлаштування; Підприємництво; Культурна інтеграція	Гуманітарна допомога; Психологічна підтримка; Суспільно корисні роботи; Співпраця з ООН та міжнародними фондами
Проблемні питання	Недостатня деталізація витрат з державного та обласного бюджетів; Відсутність чітких індикаторів оцінки результативності	Гостра проблема з житлом (гуртожитки, притулки)

Джерело: розроблено автором на основі [32-35]

Виходячи з наведеної таблиці, можна зробити висновок, що підходи до вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровській та Харківській областях відрізняються. Дніпропетровська область має більш системний та комплексний підхід, приділяючи увагу працевлаштуванню, підприємництву та культурній інтеграції ВПО в рамках затвердженої програми. Натомість у Харківській області зусилля зосереджені на невідкладних потребах ВПО, таких як гуманітарна допомога, психологічна підтримка та залучення до суспільно корисних робіт, а також активна співпраця з міжнародними організаціями для вирішення гострої проблеми з житлом.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

3.1 Зарубіжний досвід державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та можливості його використання в Україні

Питання внутрішньо переміщених осіб є актуальним для багатьох країн світу, які зіткнулися з конфліктами, стихійними лихами чи іншими надзвичайними ситуаціями. Досвід різних держав у вирішенні цієї проблеми може бути корисним для України, яка з 2014 року зіткнулась з масштабним внутрішнім переміщенням громадян.

Важливо адаптувати досвід інших країн до своїх реалій, для комплексного захисту прав і гідного життя своїх ВПО. Це може включати врахування культурних особливостей, наявних ресурсів та інституційних можливостей. Адаптація передбачає аналіз зарубіжних практик та їх коригування відповідно до потреб українського суспільства.

Досвід Грузії у вирішенні проблем внутрішньо переміщених осіб після збройного конфлікту з росією у 2008 році є досить показовим і може бути корисним для України.

В результаті збройного конфлікту перша і найбільша хвиля внутрішнього переміщення в Грузії відбулася на початку 1990-х років, а потім в результаті російсько-грузинської війни 2008 року [36]. Переважна більшість ВПО є вихідцями з Абхазії та переважно етнічними грузинами, тоді як близько 60 000 осетин та етнічних грузин втекли через конфлікт у Південній Осетії. Станом на квітень 2008 року в Грузії було зареєстровано 212 000 ВПО, з яких 12 300 були з Південної Осетії, решта з Абхазії [37]. За даними 2022 року у Грузії зареєстровано понад 286

тисяч переміщених осіб. Майже половина переселенців проживає в комунальному житлі, і більшість заробляє на державну допомогу [38].

Насамперед, було створено спеціальне Міністерство у справах внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій, розміщення та біженців Грузії. Воно функціонувало з 1996 до 2018 року [1]. Міністерство розробило і реалізувало низку програм з метою забезпечення ВПО житлом, фінансовою допомогою, соціальними послугами та сприяння їх працевлаштуванню й інтеграції. Зокрема, були розгорнуті проекти будівництва тимчасового компактного житла для ВПО, запроваджені щомісячні грошові виплати залежно від складу сім'ї, доступ до безкоштовної медицини, освіти, психологічної підтримки. Важливим аспектом також стали професійні тренінги та програми розвитку підприємництва для економічної інтеграції ВПО.

У 2014 році Грузія прийняла спеціальний Закон «Про внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій Грузії» [39], який став основою для комплексної системи захисту прав ВПО. Цей закон гарантує їм низку прав та пільг. Грузія також розробила систему реєстрації та обліку ВПО на основі єдиного реєстру, що дозволяє ефективно надавати всю необхідну допомогу та послуги. Для тимчасового розселення ВПО було створено спеціальні компактні поселення з необхідною інфраструктурою. Значні зусилля були спрямовані на соціально-економічну інтеграцію ВПО у приймаючі громади. Зокрема, реалізовувалися програми професійного навчання та працевлаштування, мікрофінансування для відкриття малого бізнесу. Це дозволило багатьом ВПО стати економічно активними та самодостатніми.

Грузія тісно співпрацювала з міжнародними гуманітарними організаціями, такими як УВКБ ООН, МОМ, МКЧХ, з питань захисту прав та задоволення потреб ВПО. Міжнародні партнери надавали фінансову, гуманітарну та технічну допомогу. Незважаючи на ці зусилля, перед Грузією залишаються виклики щодо забезпечення гідного довгострокового житла для ВПО, їх інтеграції та вирішення питання безробіття серед них. Проте в цілому досвід Грузії вважається одним з найбільш вдалих та може стати корисним прикладом для України.

Боснія і Герцеговина мають важливий досвід у сфері державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб, який був набутий під час кривавого міжетнічного конфлікту в 1990-х роках. Тоді близько 2,2 млн людей, або понад половина населення країни, були змушені покинути свої домівки [40].

Для забезпечення ВПО тимчасовим житлом були організовані спеціальні табори та центри колективного проживання. Також держава сприяла поверненню переміщених осіб в місця їх попереднього проживання шляхом відбудови зруйнованих будинків та інфраструктури. З метою інтеграції ВПО у місцеві громади реалізовувалися програми професійної перепідготовки та сприяння працевлаштуванню. Значну увагу було приділено психологічній та соціальній реабілітації постраждалих від конфлікту.

Важливою була активна участь міжнародних організацій, таких як УВКБ ООН, ПРООН, ОБСЄ, у наданні гуманітарної допомоги та фінансуванні програм для ВПО в Боснії та Герцеговині [40]. Водночас, незважаючи на докладені зусилля, проблеми з житлом, безробіттям та соціальною інтеграцією ВПО й досі існують у країні через наслідки війни та політичну нестабільність. Для України буде корисно взяти розробку програм відбудови зруйнованого житла та інфраструктури для повернення ВПО в місця їх попереднього проживання після деокупації територій, а також тісна комунікація з міжнародними організаціями.

Колумбія має тривалий досвід роботи з внутрішньо переміщеними особами внаслідок багаторічного збройного конфлікту між урядовими силами, повстанськими угрупованнями та наркокартелями. Станом на кінець 2022 року вона має 6,8 мільйонів переміщених осіб, а з моменту підписання мирної угоди в 2016 році зафіксовано понад 1 мільйон нових переміщених осіб [41].

Державна політика Колумбії щодо ВПО передбачала комплексний підхід на національному та місцевому рівнях. Було розроблено спеціальні закони та створено відповідні державні інституції для координації зусиль. Важливу роль відігравала міжнародна гуманітарна допомога та співпраця з ООН, Червоним Хрестом та іншими організаціями. Одним з ключових елементів була участь самих ВПО та приймаючих громад у плануванні та реалізації політики на місцевому рівні. Це

дозволило краще враховувати потреби переміщених осіб та сприяти їх інтеграції. Тривала також робота з пошуку довгострокових житлових рішень. Незважаючи на докладені зусилля, Колумбія й досі стикається з низкою невирішених проблем щодо ВПО через брак ресурсів, корупцію, складну безпекову ситуацію.

У 2024 році УВКБ ООН продовжить активно підтримувати Колумбію у посиленні інституційної спроможності реагувати на питання ВПО як на національному, так і на місцевому рівнях. Метою є запобігання новим переміщенням, забезпечення захисту прав ВПО та сприяння пошуку довготривалих рішень для них. Колумбія також була визначена ООН як пілотна країна для імплементації Програми дій Генсекретаря з вирішення проблем внутрішнього переміщення. У цьому контексті УВКБ ООН та ПРООН об'єднують зусилля, щоб надавати урядові Колумбії комплексну підтримку, яка охоплюватиме гуманітарну допомогу, розвиткові ініціативи та заходи з роззброєння, демобілізації та реінтеграції [41].

Таблиця 3.1 – Зарубіжний досвід державної політики щодо ВПО та корисний досвід для України

Країна	Корисний досвід для України
Грузія	Покращення українського законодавства щодо ВПО та єдиної системи реєстрації та обліку ВПО.
Боснія та Герцеговина	Покращення єдиної бази даних для реєстрації ВПО; Залучення ще більшої міжнародної гуманітарної допомоги; Програми відбудови житла для повернення ВПО; Програми професійної перепідготовки та працевлаштування ВПО; Психологічна та соціальна реабілітація постраждалих ВПО.
Колумбія	Залучення міжнародної допомоги; Участь самих ВПО та приймаючих громад у плануванні політики; Програми зайнятості, підприємництва та перекваліфікації для економічної інтеграції ВПО; Створення спеціальних інституцій для координації політики щодо ВПО.

Джерело: розроблено автором на основі [36-41]

Досвід Грузії, Боснії та Герцеговини і Колумбії у сфері державної політики щодо ВПО (табл. 3.1) демонструє необхідність комплексного підходу із покращенням спеціального законодавства, єдиних систем реєстрації та обліку ВПО, залученням міжнародної допомоги, програмами житлового забезпечення, професійної інтеграції та психологічної реабілітації переміщених осіб, а також активним залученням самих ВПО та місцевих громад до планування та реалізації відповідних заходів. Комплексний підхід з урахуванням напрацювань різних країн та адаптацією їх до українських реалій допоможе Україні ефективніше захистити права і задовольнити нагальні потреби величезної кількості своїх внутрішньо переміщених громадян. Це дозволить розробити збалансовану стратегію на державному рівні, яка охопить всі ключові аспекти – від створення сприятливого правового поля до соціального забезпечення.

Залучення міжнародної допомоги, досвіду неурядових організацій та активна взаємодія з самими переселенцями має стати невід’ємною складовою інтегрованого підходу.

3.2 Аналіз стратегії та механізмів удосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб

Удосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні вимагає комплексного та скоординованого підходу на різних рівнях.

Кабінет Міністрів України видав розпорядження від 7 квітня 2023 року №312-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках» [42]. Дана стратегія державної політики щодо ВПО є комплексним документом, що охоплює різні аспекти та виклики, пов’язані з внутрішнім переміщенням громадян України.

Основна мета стратегії полягає в тому, щоб звести до мінімуму негативні наслідки внутрішнього переміщення людей, спричиненого збройним нападом на Україну. Це стосується як громадян України, так і іноземців та осіб без громадянства, які законно перебувають на території держави. Для досягнення цієї мети планується запровадити комплексні та ефективні механізми реагування держави на виклики, що постали внаслідок цієї ситуації. Зазначається, що масштабне збройне вторгнення в Україну спричинило значне зростання потреби в житлових програмах та фінансових інструментах, які могли б забезпечити доступ до житла для постраждалого населення, особливо для ВПО.

Ключовими моментами стратегії є [42]:

1. Посилення спроможності держави у реагуванні на виклики внутрішнього переміщення, включаючи удосконалення законодавчої бази, інтеграцію баз даних та оцінку потреб внутрішньо переміщених осіб.
2. Створення умов для безпечного переміщення та задоволення гуманітарних потреб осіб, які виїжджають з небезпечних територій, а також координація надання гуманітарної допомоги.
3. Сприяння адаптації внутрішньо переміщених осіб на новому місці проживання, забезпечення їх житлом, доступу до послуг, працевлаштування та психологічної підтримки.
4. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади шляхом посилення спроможності цих громад, забезпечення житлом, сприяння зайнятості та залучення їх до культурного життя.

Загалом, стратегія спрямована на вирішення складних питань, пов'язаних з внутрішнім переміщенням, та забезпечення прав і гідного життя ВПО як у період після переміщення, так і в разі їх повернення до покинутих місць проживання після деокупації територій. Це комплексний та багатоаспектний підхід, який передбачає низку заходів у різних сферах для подолання викликів, спричинених масштабними вимушеними переміщеннями населення. Успішна реалізація стратегії потребуватиме скоординованих зусиль з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, міжнародних організацій та громадянського суспільства для

забезпечення захисту прав і гідності внутрішньо переміщених осіб на всіх етапах переміщення.

Для реалізації стратегії було розроблено операційний план заходів (табл.3.2) із чітко визначеними цілями та шляхами їх досягнення. Цей план деталізує конкретні кроки, відповідальні органи, ресурси та часові рамки для виконання кожного напрямку роботи. Такий системний підхід покликаний забезпечити ефективну координацію зусиль різних державних інституцій, місцевої влади, міжнародних та неурядових організацій у вирішенні широкого кола проблем внутрішньо переміщених осіб.

Таблиця 3.2 – Операційний план заходів з реалізації у 2023-2025 роках Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року

Цілі Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року.	Що планують зробити для досягнення цілі
Стратегічна ціль 1. Посилення спроможності держави у реагуванні на виклики внутрішнього переміщення та забезпечення умов для реалізації державної політики у сфері внутрішнього переміщення.	Планується актуалізувати законодавство щодо ВПО, зокрема внести зміни до Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" з метою посилення адресності допомоги з урахуванням фінансово-економічного та майнового стану переміщених осіб, вдосконалити Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб шляхом розширення її функціоналу, інтеграції з іншими базами даних та державними реєстрами, а також створити електронний кабінет для переміщених осіб, запровадити систему періодичної оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб з урахуванням критеріїв вразливості як на національному, так і на місцевому рівнях, розробити типові та місцеві алгоритми дій щодо перенаправлення запитів переміщених осіб для надання їм допомоги та сприяння у реалізації їхніх прав, створити на регіональному та національному рівнях координаційні штаби для забезпечення реалізації прав внутрішньо переміщених осіб та координації дій різних органів влади і громадських об'єднань, а також розглянути питання надання інформаційних послуг переміщеним особам у соціальній та житловій сферах.
Стратегічна ціль 2. Створення умов для безпечного переміщення осіб з населених пунктів, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, та задоволення їх гуманітарних потреб.	Запровадити протокол міжсекторальної взаємодії з міжнародними та неурядовими організаціями щодо підготовки, організації та здійснення масового переміщення й обов'язкової евакуації, забезпечити державну координацію цих процесів шляхом уточнення механізмів евакуації, створення регіональних і національних штабів, повністю інформувати населення про евакуацію через оновлення даних про соціальну інфраструктуру, плани інформування та інформаційні кампанії, координувати надання гуманітарної допомоги евакуйованим за окремим планом заходів, а також запровадити системну підтримку приймаючих громад шляхом залучення міжнародної допомоги на розвиток інфраструктури, обладнання пунктів розміщення, створення транзитних центрів і забезпечення доступності для маломобільних груп.

Продовження таблиці 3.2

Стратегічна ціль 3. Сприяння адаптації внутрішньо переміщених осіб на новому місці проживання безпосередньо після внутрішнього переміщення	Створити фонди житла для їх тимчасового розміщення, розробити алгоритм розміщення у місцях компактного поселення та забезпечити там належні умови проживання, залучати фінансову та технічну допомогу для забезпечення проживання, розробляти місцеві програми працевлаштування, перекваліфікації та підтримки бізнесу переміщених осіб, вдосконалити механізми їх соціального та пенсійного забезпечення, у тому числі для переміщених з Криму, популяризувати серед них підприємництво, організовувати навчальні заходи з відкриття власної справи, розглянути питання звільнення від комунальних платежів на окупованих територіях, а також забезпечити соціальну адаптацію, психологічну реабілітацію, доступ до освіти, культури, спорту.
Стратегічна ціль 4. Сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб шляхом створення умов для розвитку потенціалу, посилення спроможності приймаючих територіальних громад	Запровадження механізму періодичного моніторингу та оцінки стану інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади, зокрема розробити відповідні програми, проводити моніторинг та створювати профілі областей щодо потреб і можливостей переміщених осіб; створити умови для соціальної інтеграції дітей, постраждалих від війни, шляхом розроблення законопроекту про їх соціальну підтримку та вдосконалення механізму надання відповідного статусу; здійснювати заходи професійного навчання, перекваліфікації, сприяння зайнятості та самозайнятості переміщених осіб, у т.ч. через місцеві програми; формувати фонди житла для їх тимчасового проживання через інвентаризацію нерухомості, моніторинг місцевих програм створення відповідних фондів, проведення інформаційних кампаній; забезпечувати переміщених осіб доступним житлом з урахуванням потреб і вразливості на основі розробленої методики.
Стратегічна ціль 5. Підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб	Розроблення державної програми та плану координації зусиль різних сторін у цьому напрямку, впровадження цифрових рішень для обліку зруйнованого житла та адміністрування його відбудови, забезпечення інформування переміщених осіб про стан у покинутих населених пунктах для обґрунтованого прийняття рішень, розробка плану відновлення постраждалих регіонів. Сприятиметься розвиток місцевих програм підвищення згуртованості та подолання конфліктів, проведенню інформаційних кампаній з інтеграції. Органи влади деокупованих територій отримують доступ до реєстрів та архівів для відновлення інфраструктури.

Джерело: розроблено автором на основі [42]

Отже, стратегія включає 5 стратегічних цілей із конкретними заходами для досягнення кожної з них та орієнтована на створення сприятливих умов для вирішення проблем ВПО. Вона включає комплексний підхід, включаючи правову базу, гуманітарну допомогу, соціальну адаптацію та інфраструктурну підтримку.

Стратегія передбачає актуалізацію законодавства, вдосконалення Єдиної інформаційної бази даних про ВПО, створення електронного кабінету для них. Планується запровадити системи оцінки потреб ВПО, координаційні штаби та надання інформаційних послуг. Для забезпечення безпечного переміщення буде створено протокол взаємодії щодо евакуації та надання гуманітарної допомоги, системну підтримку приймаючих громад. Для адаптації ВПО передбачається

створення фондів житла, розробка алгоритмів розміщення, залучення фінансової допомоги, місцеві програми працевлаштування та підтримки бізнесу, вдосконалення механізмів соціального забезпечення. Для інтеграції ВПО заплановано запровадити моніторинг стану інтеграції, розроблено програми для дітей, заходи професійного навчання, формування фондів житла та забезпечення доступним житлом. Стратегія також охоплює підтримку безпечного повернення ВПО шляхом розробки державної програми, цифрових рішень для обліку зруйнованого житла, інформування про стан покинутих населених пунктів, розвитку місцевих програм згуртованості та доступу органів влади до реєстрів для відновлення інфраструктури.

Мета залишається у забезпеченні безпеки, стабільності та інтеграції переміщених осіб у нових умовах, а також в сприянні їхньому поверненню та реінтеграції, коли це буде можливо.

Окрім цього, уряд вдосконалив механізм призначення житлової допомоги, а саме було внесено зміни Кабінетом Міністрів України до низки урядових постанов щодо обліку та виплат на проживання для ВПО. Зокрема, ті, хто виїжджав за кордон більш ніж на 30 днів, можуть подати документи на отримання виплат через 15 робочих днів після повернення в Україну; переселенці, які втратили допомогу через перебування за кордоном, але повернулися після 1 серпня 2023 року, можуть поновити її на 6 місяців після особистого звернення через 15 днів; вимушені переселенці, які змушені були знову евакуюватися з своїх домівок після 1 серпня 2023 року, наприклад, через підлив Каховської ГЕС, отримають допомогу ще на 6 місяців; і якщо житло переселенця було зруйноване або пошкоджене, чи особа повторно виїхала з територій бойових дій або окупації, то виплати можуть бути відновлені. До цього переліку було введено додаткові заходи, у допомозі на житло для ВПО, які безпосередньо мотивуватимуть людей працездатного віку знаходити роботу [43].

Ці та інші зміни в урядових постановах щодо виплат та обліку ВПО відображають прагнення української влади адаптувати державну політику підтримки ВПО до мінливих реалій війни. Держава визнає, що через активні бойові

дії, руйнування інфраструктури та примусову евакуацію багато людей змушені неодноразово залишати свої домівки. Тому правила отримання допомоги стали гнучкішими для тих, хто виїжджав закордон, повертався в Україну чи змінював місце перебування всередині країни.

Рішення продовжити виплати допомоги для новоприбулих внутрішньо переміщених осіб та надати можливість поновити ці виплати тим, чиє житло було зруйноване, свідчить про намір держави підтримувати громадян, які постраждали від збройного конфлікту. Ця ініціатива є життєво необхідною для мільйонів українців, змушених покинути домівки через бойові дії. Продовження грошової допомоги для новоприбулих ВПО допоможе їм забезпечити базові потреби, такі як житло, харчування та медичні послуги на новому місці. Можливість поновити виплати для тих, хто втратив домівку, дозволить їм отримати фінансову підтримку для відбудови житла або пошуку альтернативного місця проживання. Ці кроки демонструють прагнення влади адекватно реагувати на виклики, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, забезпечуючи їм мінімальну фінансову допомогу. Така підтримка є важливою не лише з гуманітарної точки зору, але й для збереження стабільності та єдності суспільства під час війни.

3.3 Заходи щодо підвищення громадської участі та включення внутрішньо переміщених осіб у процес прийняття рішень

ВПО досить часто стискаються з труднощами в участі в громадському житті та прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя. Основні проблеми, з якими вони зіштовхуються, включають обмежений доступ до інформації, недостатню представленість у владних органах тощо. Щоб подолати ці виклики, необхідно відповідно забезпечити доступність до інформації та створити сприятливе середовище для підтримки їхньої діяльності та участі у громадському житті.

Створення взаємної комунікації між органами місцевого самоврядування та внутрішніми переселенцями, встановлення співпраці між різними секторами, розповсюдження інформації та забезпечення наявності та доступності відповідних законодавчих актів у приймаючих громадах – це необхідна підтримка для успішної інтеграції людей у життя спільноти. «У питанні інтеграції ВПО органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль. Для досягнення цієї мети важливо використовувати інструменти локальної демократії, ініціювати розробку спеціалізованих програм, спрямованих на підтримку і включення ВПО у життя громад», – зазначає Юлія Житінська, яка координує діяльність проєкту «Точка Доступу» [44].

Для того, щоб залучати ВПО до обговорення та прийняття рішень, необхідно створювати громадські ради чи консультативні органи при органах місцевої влади та державного управління.

Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (Ради ВПО) – це консультативно-дорадчі органи при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, Київській та Севастопольській міській, обласних і районних державних (військових) адміністраціях. Серед ключових труднощів, з якими стискаються ВПО в Україні, можна відзначити відновлення втрачених документів та доступ до виплат, проблеми з інтеграцією, потреба психологічної підтримки і т.д. Ради ВПО надають допомогу з цими та іншими проблемами, сприяючи вирішенню питань та забезпеченню підтримки. Ради ВПО формуються на основі відповідного розпорядження, їхнім завданням є втілення в життя регіональної політики, спрямованої на забезпечення та захист прав та інтересів людей. Окрім цього, Ради ВПО сприяють функціонуванню територіальних громад і допомагають розробляти ефективні механізми для адаптації та інтеграції ВПО у нових місцях проживання. Перші 5 Рад ВПО було створено 2019 року, станом на грудень 2023 року їх уже понад 750 [45].

Ради внутрішньо переміщених осіб покликані виконувати низку важливих функцій, спрямованих на захист прав та інтересів громадян. Вони опікуються питанням підтримки підприємств, що перемістили виробництво; готують

стратегічні плани своєї діяльності; аналізують ефективність місцевої політики стосовно ВПО; сприяють їх правовій обізнаності та проводять інформаційні кампанії. Крім того, Ради ВПО вносять пропозиції щодо покращення забезпечення прав переселенців, інформують громадськість про свою роботу, взаємодіють з різними організаціями, залучають ресурси для підтримки територіальних громад, надають консультативну допомогу у розробці відповідних програм та організовують заходи, необхідні для реалізації поставлених перед ними завдань [46].

Ради внутрішньо переміщених осіб відіграють важливу роль у залученні самих ВПО до процесу прийняття рішень, що стосуються їхніх прав та інтересів. Вони сприяють правовій поінформованості переселенців, роз'яснюють ключові питання державної підтримки, співпрацюють з громадськими об'єднаннями ВПО, вносять до відповідних органів пропозиції та рекомендації, розроблені за участю самих внутрішньо переміщених осіб. Таким чином, Ради ВПО виступають своєрідним місточком між переселенцями та органами влади, забезпечуючи їхнє залучення до формування та реалізації політики, спрямованої на захист їхніх прав та інтеграцію в приймаючі громади.

Важливим пунктом є запровадження механізмів зворотного зв'язку, таких як гарячі лінії, онлайн-платформи для подання скарг та пропозиції від ВПО. За півроку роботи гарячої лінії Уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб оператори опрацювали понад 45 тисяч дзвінків. Близько 3 тисяч звернень потребували додаткового розгляду, і всі вони були успішно вирішені Уповноваженим. Найчастіше люди телефонували стосовно отримання державної допомоги на проживання та оформлення довідки ВПО. Також надходили запити про поселення в місцях тимчасового проживання, пошук пунктів гуманітарної допомоги тощо. Оператори гарячої лінії надають консультації з різних питань цілодобово. Гаряча лінія була запроваджена після того, як у червні 2022 року Кабінет Міністрів ухвалив рішення про посаду Уповноваженого з питань ВПО. З 1 липня функції гарячої лінії виконує державне підприємство "Реінтеграція та

відновлення" Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій [47].

ВПО не повинні розглядатися виключно як реципієнти гуманітарної допомоги, натомість вони мають сприйматися як повноправні учасники процесу формування державної політики щодо захисту їх прав та свобод. Активна участь ВПО у прийнятті рішень, що стосується пошуку рішень проблем, з якими вони стискаються, є однією з ключових рекомендацій. При наданні допомоги, плануванні розподілу коштів та розробці нормативно-правових актів необхідно максимально залучати ВПО до процесу прийняття рішень. Важливо підвищувати представництво кваліфікованих ВПО на всіх адміністративних рівнях організацій та інституцій, що впроваджують програми, пов'язані з ВПО, а також забезпечувати їхній доступ до відповідних працівників. Участь ВПО у прийнятті рішень є невід'ємним і необхідним елементом ефективності та прозорості реалізації державної політики. Це сприятиме вибудовуванню дієвого механізму взаємодії адміністративного апарату різних рівнів із безпосередньо ВПО на місцях, враховуючи їхні реальні потреби та проблеми [48].

Залучення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до процесу прийняття рішень є позитивною практикою, яка допомагає врахувати їхні реальні потреби та інтереси. Однак така участь може мати певні ризики й виклики, які необхідно ретельно розглянути та врахувати. По-перше, існує ризик викривленого або необ'єктивного представництва лише деяких категорій ВПО. Важливо забезпечити, щоб усі групи переміщених осіб, незалежно від їхнього віку, статі, етнічного походження, соціально-економічного статусу чи інших факторів, мали рівні можливості для висловлення своїх поглядів та потреб. Це допоможе уникнути ситуації, коли лише певні групи ВПО будуть представлені, а інтереси інших груп залишаться поза увагою.

Крім того, може виникнути спокуса політизувати цей процес або впливати на нього вузькими інтересами певних груп чи організацій, замість сприяння загальному благу та задоволенню потреб усіх ВПО. Тому важливо забезпечити прозорість та об'єктивність процесу залучення ВПО, а також чітко визначити

механізми для врахування їхніх інтересів та пропозицій. Також необхідно враховувати можливі труднощі у комунікації та взаємодії між ВПО та органами влади чи організаціями, які приймають рішення. Можуть виникати бар'єри, пов'язані з мовними, культурними чи соціальними відмінностями, недовірою або невпевненістю ВПО у тому, що їхній голос буде почутий. Тому важливо створити відповідні умови та платформи для ефективної комунікації та діалогу між усіма зацікавленими сторонами.

Залучення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до процесу прийняття рішень є позитивною практикою, проте має певні ризики та виклики. Представники ВПО можуть не мати достатньої експертизи у специфічних сферах, що може призвести до неефективних рішень. Тому їхню участь варто доповнювати залученням професійних експертів. Існує ризик зовнішнього впливу чи тиску на представників ВПО з боку різних груп інтересів, що може спотворити їхні реальні потреби. Для мінімізації цього важливо розробити прозорі процедури відбору представників та механізми запобігання конфліктам інтересів.

Участь ВПО має бути одним з елементів, але не єдиним фактором у прийнятті рішень. Необхідно враховувати також експертні оцінки, наявні ресурси, державні пріоритети тощо. Лише комплексний підхід, що поєднує різні точки зору, забезпечить ефективні та збалансовані рішення щодо ВПО.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній бакалаврській роботі здійснено дослідження процесу формування й реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та обґрунтування рекомендацій щодо її удосконалення. На основі проведеного дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Теоретичний аналіз поняття "внутрішньо переміщена особа" показав, що воно відіграє ключову роль в умовах глобальних викликів, пов'язаних зі збройними конфліктами, порушеннями прав людини, стихійними лихами тощо. Результати аналізу показали, що державна політика щодо ВПО є комплексною та охоплює низку стратегічних завдань. Вивчення історичного досвіду підкреслило важливість оперативної реакції держави, відкритої інформаційної політики та належної підготовки до управління кризовими ситуаціями. Таким чином, теоретичний аналіз дозволив комплексно розглянути феномен внутрішнього переміщення осіб, окреслити його концептуальні відмінності від міжнародної міграції та біженців, визначити правові засади політики захисту ВПО в Україні, її ключові напрями та уроки минулого.

2. Дослідження нормативно-правової бази, що регулює питання внутрішньо переміщених осіб в Україні, виявило наявність комплексу законодавчих актів, спрямованих на забезпечення прав і свобод цієї категорії населення. Крім національного законодавства, в Україні мають враховуватися міжнародні правові стандарти захисту прав внутрішньо переміщених осіб, визначені відповідними конвенціями та документами. Ці стандарти слугують орієнтиром для вдосконалення національної політики у цій сфері. Загалом, аналіз показав, що в Україні сформовано законодавчу базу для регулювання статусу ВПО, гарантування їхніх прав та соціального захисту. Водночас, у наголошується на необхідності подальшого вдосконалення нормативно-правового забезпечення, зокрема, щодо створення ефективного фонду соціального житла, узгодження

різних законодавчих актів у сфері житлового забезпечення ВПО, посилення механізмів поповнення такого житлового фонду та прозорості його використання.

3. У процесі аналізу поточного стану внутрішньо переміщених осіб в державі можна виявити кілька тенденцій. По-перше, спостерігається концентрація значної частини ВПО у п'ятих областях - Дніпропетровській, Харківській, Київській, Запорізькій та Полтавській. По-друге, переважна більшість переселенців походить з Донецької та Луганської областей, постраждалих від бойових дій. Третьою тенденцією є тривалий характер перебування у статусі ВПО - в середньому 422 дні. Разом з тим, абсолютна більшість переселенців (85%) розглядає можливість повернення до попередніх місць проживання після стабілізації ситуації. Спостерігаються різні підходи ВПО до інтеграції чи повернення в залежності від регіону - найвищі показники інтеграції у Київській, Одеській та Дніпропетровській областях. Таким чином, дослідження дозволило виявити низку важливих тенденцій щодо внутрішнього переміщення осіб в Україні, зрозуміти їхні вектори руху, орієнтири на інтеграцію/повернення та специфіку в різних регіонах держави. Основними причинами масштабного внутрішнього переміщення в Україні стала ескалація збройного конфлікту на Донбасі ще з 2014 року та повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року. Загострення бойових дій, обстріли, руйнування інфраструктури змусили сотні тисяч людей рятуватися втечею. Станом на початок 2024 року в Україні налічується близько 4,9 мільйона ВПО. Наслідками стала втрата постійного житла, нестача ресурсів, складнощі працевлаштування, соціальна ізоляція для переселенців. Проблема ВПО зберігатиметься до завершення війни та потребуватиме комплексних зусиль щодо забезпечення їхніх прав і гідного життя.

4. Характеристика ефективності заходів державної політики щодо ВПО на прикладі Дніпропетровської та Харківської областей показала різні підходи. Дніпропетровщина має комплексну програму на 2023-2025 роки, що охоплює працевлаштування, підприємництво, інтеграцію та потребує належного фінансування. Харківщина зосереджена на гуманітарній допомозі, психологічній підтримці, суспільно корисних роботах та співпраці з ООН для вирішення

житлового питання. Якщо Дніпропетровська область докладає системних зусиль для інтеграції ВПО, то Харківська більше уваги приділяє невідкладним потребам переселенців. Загалом заходи є доцільними та необхідними, проте потребують посиленого моніторингу, індикаторів оцінки та ресурсного забезпечення для підвищення ефективності.

5. Для ефективного удосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб необхідно скористатися позитивним зарубіжним досвідом та адаптувати його під українські реалії. З дослідженого досвіду Грузії, Боснії та Герцеговини і Колумбії можна виділити такі ключові стратегічні напрямки: створення покращеного спеціального законодавства, єдиних систем реєстрації та обліку ВПО, активне залучення міжнародної допомоги, впровадження програм житлового забезпечення, професійної інтеграції та психологічної реабілітації переміщених осіб, а також безпосереднє включення самих ВПО та приймаючих громад до планування відповідних заходів. Комплексний підхід із врахуванням напрацьованих практик допоможе Україні ґрунтовніше вирішувати проблеми внутрішньо переміщених осіб.

6. Уряд вже розпочав роботу з удосконалення нормативно-правової бази, зокрема, шляхом прийняття Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення до 2025 року. Цей документ охоплює значну кількість напрямів з вирішення проблем ВПО - від законодавчого регулювання до соціальної адаптації та інфраструктурної підтримки. Крім того, були внесені зміни до порядку надання виплат на житлові потреби ВПО для пристосування до мінливих обставин війни. Для подальшого вдосконалення нормативно-правового поля необхідно систематично переглядати існуючі закони та підзаконні акти з метою усунення прогалин, адаптувати законодавство до нових реалій та потреб ВПО, які постійно змінюються, впроваджувати практики електронного урядування для спрощення процедур та підвищення ефективності, а також гармонізувати законодавство з міжнародними стандартами та нормами.

7. Важливим аспектом є активне залучення самих внутрішньо переміщених осіб до процесу формування та реалізації політики, яка на них

спрямована. Діючим механізмом представництва ВПО виступають створені місцеві Ради ВПО при органах влади. Вони забезпечують комунікацію між переселенцями та офіційними структурами, сприяють врахуванню їхніх інтересів при ухваленні рішень. Окрім цього, необхідно впроваджувати додаткові канали зворотнього зв'язку - гарячі лінії, онлайн-платформи для подання скарг та пропозицій від ВПО. Проте участь ВПО у прийнятті рішень несе певні ризики, як то: можливість необ'єктивного представництва окремих груп, політизація процесу, вплив зовнішніх інтересів, брак експертного досвіду у представників ВПО. Для запобігання цьому слід розробити прозорі процедури відбору представників, механізми протидії конфліктам інтересів, а також поєднувати залучення ВПО із залученням професійних експертів у відповідних галузях.

Отже, у даній роботі було проаналізовано теоретичні основи, нормативно-правову базу, тенденції внутрішнього переміщення, причини виникнення проблеми ВПО, ефективність заходів на регіональному рівні, а також можливості вдосконалення політики з урахуванням зарубіжного досвіду.

Ключовими висновками є необхідність постійного вдосконалення законодавчого поля, адаптації політики до мінливих потреб ВПО, впровадження комплексного підходу з урахуванням найкращих світових практик. Особливу увагу варто приділити важливості залучення самих ВПО та приймаючих громад до планування та реалізації заходів, що їх стосуються, однак із застереженнями щодо можливих ризиків такої участі. Особливо підкреслюється необхідність комплексного та гнучкого підходу для ефективного вирішення потреб ВПО в умовах триваючого збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наливайко, Л. Р., and А. Ф. Орешкова. "Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття." (2018). URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/1_2018/part_1/9.pdf
2. Велика українська енциклопедія. Біженці URL: <https://vue.gov.ua/%D0%91%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96>
3. Директива Ради 2004/83/EC від 29 квітня 2004 року про мінімальні стандарти кваліфікації та статусу громадян третіх країн або осіб без громадянства як біженців або як осіб, які іншим чином потребують міжнародного захисту, та зміст наданого захисту. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0083> (Дата звернення: 10.04.2024)
4. Крахмальова К. О. Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2017. 210 с.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (Дата звернення: 15.04.2024)
6. Цимбалістий, Тарас, and Анастасія Блащак. "Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні." Актуальні проблеми правознавства 1.4 (2020): 126-130. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38388/1/Цимбалістий.pdf>
7. Ровенчак, Ольга. "Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять." Політичний менеджмент 2 (2006): 127-139. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rovenchak_vyznachennia.pdf
8. Пуригіна, СЕ Сардак ОГ. "Міжнародна міграція." (2009). URL: <https://philarchive.org/archive/SAR-36>
9. Капінус, Олександра Ярославівна. "Державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб: види та методи реалізації." Експерт: парадигми юридичних наук

- і державного управління 4 (16) (2021): 143-160.
URL:<http://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/1926/2335>
10. Humanitarian aid: 5 things you should know
URL:<https://concernusa.org/news/humanitarian-aid-explained/>
11. Українська міграція у часи кризи: вимушена і трудова мобільність. Під редакцією Душана Дрбохлава, Марти Ярошевич, у рамках проекту «Моніторинг української міграції: вимушена і трудова мобільність» (2015-2016)
URL:<https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Migr-mobility-ukr.pdf>
12. Терещенко, Д. А. "Вплив міграційних процесів на розвиток людського капіталу." Держава та регіони. Серія: Державне управління 4.68 (2019): 207-214. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2019/34.pdf
13. Статус біженця (притулок, asylum) Останні зміни: 4.01.2024.
URL:<https://finua.org/asylum>
14. Негативні фактори і вплив трудової міграції на громадян України та країни в цілому URL:<https://vysh.gov.ua/negatyvni-factory-i-vplyv-trudovoyi-migratsiyi-na-gromadyan-ukrayiny-ta-krayiny-v-tsilomu/>
15. Велика українська енциклопедія. Внутрішньо переміщені особи.
URL:<https://vue.gov.ua/>
16. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12/page#Text> (Дата звернення: 22.04.2024)
17. Про облік внутрішньо переміщених осіб. Постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 року № 509 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 24.04.2024)
18. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 року № 365. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 24.04.2024)

19. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 24.04.2024)

20. Про затвердження порядку реєстрації, перереєстрації зареєстрованих безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу : Постанова Кабінету Міністрів України № 446 від 30.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2023-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 24.04.2024)

21. Про затвердження порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 черв. 2019 р. № 582. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-2019-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 24.04.2024)

22. Волкова А. О. Сучасна практика надання внутрішньо переміщеним особам соціального житла та житла з житлових фондів для тимчасового проживання. Часопис Київського університету права. 2019. № 4. С. 209–216.

23. Комнатний С.О. Деякі пропозиції до реформування державної житлової політики у воєнний і повоєнний період. *Filosofs'ki ta metodologični problemi prava*. 2022. No 1 (23). С. 78–84.

24. Виплати ВПО: який розмір допомоги для переселенців у 2024 році. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/viplati-vpo-kiy-rozmir-dopomogi-pereselentsiv-1713213874.html>

25. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 14, жовтень 2023 р. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf

26. Соціальні допомоги постраждалим від війни. Інформація про виплати, допомогу та отримання статусу ВПО. URL: <https://groshi.edopomoga.gov.ua>

27. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Мінсоцполітики: Перша частина ВПО, які мають право на продовження виплати допомоги ще на 6 місяців з березня 2024 року, отримали виплати за березень. Опубліковано 15 березня 2024 року.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-persha-chastyna-vpo-iaki-maiut-pravo-na-prodovzhennia-vyplaty-dopomohy-shche-na-6-misiatsiv-z-bereznia-2024-roku-otrymaly-vyplaty-za-berezen> (Дата звернення: 01.05.2024)

28. The Russian invasion of Ukraine and full-scale war has caused the world's fastest-growing displacement crisis since the Second World War.
URL: <https://reporting.unhcr.org/ukraine-situation-global-report-2022>

29. План гуманітарного реагування Україна. Цикл гуманітарних програм 2023, видано у лютому 2023 р. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2023/02/Ukraine-Humanitarian-Response-Plan-February-2023-UK.pdf>

30. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (Дата звернення: 02.05.2024)

31. Щеглюк, С. Д. "Підходи до оцінювання ефективності державної регіональної політики." Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України 3 (2021): 26-35. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20213\(149\)/sep20213\(149\)_026_ShcheglyukS.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20213(149)/sep20213(149)_026_ShcheglyukS.pdf)

32. Документ 3 до додатка до рішення обласної ради. Програма регіональної цільової Програми. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA-3-%D0%B4%D0%BE-%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0-%D0%9F%D0%90%D0%A1%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%A2.docx>

33. Додаток 1 до додатка до рішення обласної ради. Перелік завдань і заходів Комплексної програми підтримки внутрішньо переміщених осіб у

Дніпропетровській області на 2023 – 2025 роки [URL: https://oblrada.dp.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/Додаток-1-до-додатка.docx](https://oblrada.dp.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/Додаток-1-до-додатка.docx)

34. На Харківщині зареєстровано майже 520 тисяч внутрішньо переміщених осіб. Опубліковано 26 вересня 2023 року [URL: https://kharkivoda.gov.ua/news/123224](https://kharkivoda.gov.ua/news/123224)

35. На Харківщині вдосконалюватимуть допомогу внутрішньо переміщених осіб URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/126860>

36. Introduction The Ministry of Internally Displaced Persons URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Housing/HousingStrategies/States/Georgia_1.pdf

37. Protection of Internally Displaced Persons in Georgia: A Gap Analysis URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4ad827f59.pdf>

38. Georgia's displaced people: A life in limbo, feb 3, 2022 URL: <https://eurasianet.org/georgias-displaced-people-a-life-in-limbo>

39. Law of georgia on internally displaced persons from the occupied territories of georgia URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/4d/GEO_on%20IDPs_eng.pdf

40. Bosnia and Herzegovina Displacement Related to Conflict and Violence URL: https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2019/downloads/country_figures/GRID%202019%20%20Conflict%20Figure%20Analysis%20-%20BOSNIA%20AND%20HERZEGOVINA.pdf

41. Colombia situation. Colombia has one of the largest internally displaced populations in the world, standing at 6.8 million. URL: <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/colombia-situation>

42. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. №312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-p#Text>
(Дата звернення: 05.05.2024)

43. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Мінсоцполітики: Уряд удосконалив механізм призначення допомоги на проживання для ВПО. Опубліковано 22 листопада 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-uriad-udoskonalyv-mekhanizm-pryznachennia-dopomohy-na-prozhyvannia-dlia-vpo> (Дата звернення: 05.05.2024)
44. Упорядкована нормативно-правова база та інструменти участі невід'ємні у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) URL: <https://dostupoint.org.ua/uporyadkovana-normatyvno-pravova-baza-ta-instrumenty-uchasti-nevidyemni-u-proczesi-integracziyi-vnutrishno-peremishhenyh-osib-vpo/>
45. Рада з питань внутрішньо переміщених осіб URL: <https://sss-ua.org/projects/rada-z-pytan-vnutrishno-peremishchenykh-osib/>
46. Про затвердження примірного положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 № 812. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2023-п#Text> (Дата звернення: 08.05.2024)
47. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. 3 липня 2022 року на гарячу лінію Уповноваженого з питань ВПО надійшло понад 45 тисяч дзвінків. Опубліковано 6 січня 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/z-lypnia-2022-roku-na-hariachu-liniiu-upovnovazhenoho-z-pytan-vpo-nadiishlo-ponad-45-tysiach-dzvinkiv> (Дата звернення: 08.05.2024)
48. Солодько, Андрій, and Тарас Доронюк. "Вироблення політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні." Аналітичний центр CEDOS за підтримки міжнародного фонду «Відродження (2015) URL: <https://www.irf.ua/content/files/dp-2015-7.pdf>

Ім'я користувача:
Національної економіки та публічного управління О...

ID перевірки:
1016262125

Дата перевірки:
19.05.2024 05:39:34 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
19.05.2024 05:46:13 EEST

ID користувача:
100005719

Назва документа: **Скребець_бакалавр2024**

Кількість сторінок: 42 Кількість слів: 10558 Кількість символів: 80655 Розмір файлу: 72.13 KB ID файлу: 1016051189

11%
Схожість

Найбільша схожість: 1.01% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1015942194)

8.72% Джерела з Інтернету	453		Сторінка 44
6.6% Джерела з Бібліотеки	252		Сторінка 51

0% Цитат

- Вилучення цитат вимкнене
- Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0%
Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи	1
------------------	---